

PER ANDERSSON

Demokrati
mot
monarki

PER ANDERSSON

Demokrati mot monarki

Monarki och demokrati är varandras motsatser.

De är väsensskilda och oförenliga typer av statsbildning.

Demokrati bygger på alla människors lika värde och att alla medborgare fritt kan både välja sina politiska företrädare och kandidera själva.

Monarki innebär tvärtom en över- och underordning av människor med olika värde, där vissa har exklusiva och ärftliga privilegier, såsom att få inneha regeringsmakten, vara statschef och till och med äga ett land med dess invånare som undersåtar.

Meningsutbyten kring monarkins vara eller inte vara reduceras ofta till en fråga om kung eller president och vad som är praktfullast eller billigast.

Men saken rör något mycket djupare än tillsättning av en tjänst som galjonsfigur för landet, nämligen själva fundamentet för statsbildningen.

Här behandlas olika aspekter av monarkin, särskilt den svenska, i ett demokratiskt perspektiv.

Monarki är demokratins motsats · Monarkins affärsidé

Aromonarkins konstruktion · Monarkins metoder · Monarkins konsekvenser

Monarkins faser · Monarkins optimala sluttillstånd

Monarkins osannolika överlevnad · Monarkins expansion 1980

Kungens grundlagskorrigerings 2019 · Diskutabla kungliga titlar

Icke-kungliga kungliga giften · Vem är Sveriges rättmätiga monark?

Stärkt kungamakt efter hundra år av demokrati · Siste kungen historisk

Monarkins argument · Fritt fram att avskaffa monarkin

Statschefsfrågans enkla och demokratiska lösning

51 skäl att sätta punkt för monarkin

ISBN 978-91-86128-26-5

PER ANDERSSON

Demokrati
mot
monarki

© 2024 Per Andersson

Printed in EU 2024

Per Anderssons Förlag

slekt.se/monarki

ISBN 978-91-86128-26-5

Innehåll

Monarki är demokratins motsats	5
Monarkins affärsidé	7
Arvmonarkins konstruktion	9
Monarkins metoder	15
Monarkins konsekvenser	21
Monarkins faser	25
Monarkins optimala sluttillstånd	27
Monarkins osannolika överlevnad	31
Monarkins expansion 1980	35
Kungens grundlagskorrigering 2019	39
Diskutabla kungliga titlar	47
Icke-kungliga kungliga giften	53
Vem är Sveriges rättmätiga monark?	57
Stärkt kungamakt efter hundra år av demokrati	63
Siste kungen historisk	67
Monarkins argument	71
Fritt fram att avskaffa monarkin	81
Statschefsfrågans enkla och demokratiska lösning	83
51 skäl att sätta punkt för monarkin	85

Monarki är demokratis motsats

Monarki och demokrati är varandras motsatser. De är väsensskilda och oförenliga typer av statsbildning.

Demokrati bygger på alla människors lika värde och att alla medborgare fritt kan både välja sina politiska företrädare och kandidera själva. Monarki innebär tvärtom en över- och underordning av människor med olika värde, där vissa har exklusiva och ärftliga privilegier, såsom att få inneha regeringsmakten, vara statschef och till och med äga ett land med dess invånare som undersåtar. För att utse den mest kompetenta till ett lands främsta företrädare innebär arv inga garantier.

Som ord med ursprung i grekiskan betyder monark ensamhärskare och demokrati folkvalde eller folkstyre. Termen republik, också motpol till monarki, är bildad av latinets uttryck för allmän sak, det vill säga gemensam angelägenhet för människorna i ett samhälle. Monarki är i allmänhet liktydigt med arvmonarki, och redan innan arvrike formellt infördes spelade släktskap en central roll för vem som blev monark.

Meningsutbyten kring monarkins vara eller inte vara reduceras ofta till en fråga om kung eller president och vad som är praktfullast eller billigast. Men saken rör något mycket djupare än tillsättning av en tjänst som galjonsfigur för landet: själva fundamentet för statsbildningen.

En stat kan tillkomma på två principiellt helt olika sätt: ovanifrån eller underifrån, med monarki respektive demokrati som arketyper. I det förra fallet lägger en person eller släkt beslag på ett territorium och förklarar befolkningen att underkasta sig och betala tribut till härskaren. I det senare fallet går människorna i ett område ihop som likvärdiga medlemmar och bildar en samhällsgemenskap för att hantera gemensamma angelägenheter och skapa mervärde för alla och envar.

Monarki har liknats vid maffia, bland annat med avseende på uppkomst, syfte, organisation, metoder, hederskultur och relationer till utomstående. Samtidigt utskiljer sig monarkin med sin framgång i att skapa legitimitet åt sin existens. Sedermera Nobelpristagaren Bob Dylan var saken på spåret med sina texter från 1983: "Steal a little and they throw you in jail, Steal a lot and they make you king".

En kung, som frontfiguren i en monarki oftast kallas, har som funktion att driva ett land, att regera. Kungen är en personifiering av staten, och många fler monarker än Ludvig XIV har varit ingjutna i självuppfattningen att "staten, det är jag". Kunglig, exempelvis i namn på offentliga institutioner, betyder helt enkelt statlig. Vid den nya regeringsformens ikraftträdande 1975 sattes formellt punkt för den personliga kungamakten i Sverige, och namn på statliga myndigheter, såsom Kungliga Dalregementet och Kungliga Postverket, avkungligades. Redan dessförinnan hade nya myndigheter börjat ges namn med statlig i stället för kunglig markör, exempelvis Statens naturvårdsverk. Några myndigheter och även till aktiebolag ombildade sådana har ännu i dag kungliga benämningar, bland annat Kungliga Biblioteket, Kungliga Tekniska högskolan, Kungliga Musikhögskolan och Kungliga Dramatiska teatern. Anmärkningsvärt är att Kungliga Konsthögskolan tillkom först 1978, tre år efter demokratins grundlagsfästning, liksom att Kungliga Teatern 1997 bytte till ännu ett kungligt namn, Kungliga Operan. Statsmakten har även gett privilegierande sanktion med kungligt namnepitet åt vissa akademier, samfund och föreningar, alltifrån Kungliga Vetenskapsakademien till Kungliga Automobilklubben. Trots den konstitutionella förändringen 1975 skänker dessa namn alltjämt prestigefylld illusion av kunglig utvaldhet i en tankemässig sammanblandning av staten och kungen personligen.

På frågan hur den främsta företrädaren för en stat ska utses är svaret givet för en demokrat: av medborgarna i allmänna val där alla är fria att ställa upp på lika villkor. Uppfattningen att befattningen i stället ska förvärvas genom att ärvas inom en privilegierad släkt kan omöjligt kategoriseras som demokratisk. Det är därför remarkabelt att det i Sverige mer än hundra år efter demokratins genombrott fortfarande finns en stor, om än minskande, andel av befolkningen som stöder monarkin och därmed inte accepterar den grundläggande premissen om alla människors lika värde och rätt. Människor som visar sympati för antidemokratiska samhällssystem och ideologier möter skoningslösa reaktioner. Men monarkister och rojalister är undantag som med flaggviftning, hurrarop och kungssång kan manifesteras sitt avståndstagande från demokratins elementa utan att vare sig allmänhet eller media bryr sig.

Monarkins affärsidé

Monarki är en av historiens allra mest lukrativa affärsidéer. Den har som syfte att skänka makt, rikedom och prestige åt en person eller släkt – på många andras bekostnad. Drivkraften är viljan att ha mer än andra.

Ekonomisk standard betingas i grunden av tillgång till vad naturen ger och av arbete för att utvinna det. Man kan öka sitt välstånd genom mer arbete och bättre metoder, och producerar man ett överskott kan det användas för att skaffa ytterligare brukbar mark. Större drift fordrar arbetskraft utöver den egna familjen, och därigenom uppstår en skiktning mellan den som äger och bestämmer och den som arbetar och lyder. Godsbildningar kan på detta sätt bli mycket stora och lönsamma för sina ägare.

Men det finns en möjlighet att skaffa sig ännu mer, på en artsilt högre nivå: att bilda en stat och där bedriva beskyddarverksamhet. Det innebär ett ägande på ett plan ovanför det privata innehavet av jord, i form av makt över ett territorium och dess invånare, som avkrävs att betala en del av vad de arbetar ihop som skatt till statens innehavare. Denne förbehåller sig ensamrätt till våldsanvändning och ställer som motprestation till undersåtarna i utsikt att garantera den inre och yttre freden. Det innebär också ett rättssystem som inskränker invånarnas frihet och ett tvång för dem att delta i krig för att stärka härskarens ställning. Världens monarker har sänt otaliga människor i döden genom krig, avrättningar och umbäranden till följd av orättvis fördelning av samhällets samlade resurser.

Monarkins metoder har med tiden raffinerats men funktionen är fortfarande densamma: lyxliv för ett fåtal på skattebetalarnas bekostnad. Inte ens de allra mest välbeställda storföretagsledare och finansfamiljer – eller statsministern som utför den uppgift att regera landet som är kungens *raison d'être* – kommer i närheten av kungafamiliens livsomständigheter: oöverträffad social status, tillgång till både stor privatförmögenhet och statens resurser i form av allt ifrån de förnämsta slotten i riket till en omfattande hovförvaltning och uppvaktning dygnet runt av adjutanter från försvarsmakten samt konsumtion av det mest exklusiva i

alla kategorier, såsom mat, bostäder, inredning, kläder, smycken och resor. Makt är förmåga att få det man vill ha, kapacitet att tillgodose sina intressen. Kungen har i dag kanske större makt än någon av sina föregångare, utan att maktutövningen innebär någon nämnvärd ansträngning. Han är befriad från den tunga bördan att under press från politiska motståndare och granskande medier regera riket och kan i stället koncentrera sig på att ta emot apanage och hyllningar från folket.

Arvmonarkins konstruktion

I en arvmonarki tillhör riket primärt en släkt. En medlem av den åtgången uppstiger på tronen eller, med ett modernare uttryck, tillträder som statschef. I Sverige och de flesta andra monarkier bär denne titeln kung, men det förekommer också kejsare, storhertig och furste samt fanns i nu upphörda tyska statsbildningar dessutom kurfurste, ärkeher-tig, hertig, lantgreve, pfalzgreve, markgreve med flera. Titlarna har en kvinnlig variant med efterleden -inna. Medan tyskans König åtföljs av Königin har dock kung inte någon sådan motsvarighet i svenskan och inte heller i de övriga nordiska språken och engelskan, utan termen är där i stället drottning, dronning respektive queen. De personer som har behörighet till tronen i en stat innefattas, oavsett vilken den egna titeln är, i det samlande begreppet furstliga, dit också hänförs döttrar även om kvinnlig tronföljd inte förekommer.

Utgångspunkten för en furstlig släkt, även kallad ätt, är en stamfa-der. Behörighet att ärva tronen, successionsrätt, har hans ättlingar, det vill säga barn, barnbarn och så vidare, enligt vissa principer. Monarken och de personer som kan ärva tronen utgör tillsammans det furstliga huset eller furstehuset, i Sveriges fall det kungliga huset eller kungahu-set. Till detta kan räknas även gemåler och döttrar utan successionsrätt. Felaktigt omtalas kungahuset ibland som hovet, vilket i stället är kunga-husets tjänstefolk. Turordningen i tronföljden styrs av principen om förstfödsrätt eller primogenitur, innebärande att ett äldre syskon och dess efterkommande har plats före ett yngre.

Exklusivitet är A och O för monarkin. En kvantitativ och kvalitativ avgränsning av furstehuset ska upprätthållas, innebärande ett litet men tillräckligt antal medlemmar och att dessa har ett ursprung skilt från folkets. Två grundläggande principer har genom historien haft funk-tionen att åstadkomma detta: successionsrätt tillkommer endast den som dels härstammar på obruten manslinje från stamfadern, så kallad agnatisk tronföljd, dels är född i ett jämbördigt gifte, det vill säga med båda föräldrarna av furstlig börd, och inte heller själv är gift med en icke-furstlig person. Med sin kontrast till jämlikhet och jämställdhet är

principerna ohjälpligt otidsenliga men likafullt fundamentala för det stycke medeltid som i form av ett monarkiskt statsskick lyckats överleva in på 2000-talet. I den grundlag som i Sverige reglerar tronföljden, 1810 års successionsordning, stadgades för den som ville kvarstå i tronföljden förbud mot gifte med "enskild svensk eller utländsk mans dotter", vilket inte kunde rubbas ens av kungens samtycke, och för prinsessors gifte gällde: "ej må det någonsin tillåtas med svensk man".

Förutom att krav på furstligt gifte ska förhindra att monarken räknar släktskap med sina undersåtar och därmed äventyrar exklusivitet och oberoende, kan villkoret ses i ytterligare ett för monarkin avgörande perspektiv: att gifta sig är att förse sina barn med hälften av deras ursprung. Furstliga personers legitimitet förvärvas inte enbart genom härstamningen på den obrutna manslinjen utan även genom den prestige som det övriga ursprunget bidrar med. Så har det varit eftersträvänsvärt att gifta sig med en dotter till en kung eller kejsare, med siktet inställt på att kommande generationers monarker och övriga husmedlemmar ska kunna räkna många krönta huvuden bland sina anor. En central funktion för de furstliga giftena är också att de sammanlänkar stater, i politiska allianser eller som bekräftelse på vänskapliga relationer.

Ett mycket litet antal furstliga släkter med ursprung i medeltiden har suttit på så gott som alla troner i Europa. I följd av ständiga giften mellan furstehusen härstammar i praktiken alla furstliga personer i vår tid från alla dessa släkters stamfäder. Genom att äktenskap utanför denna krets i princip inte tillåtits utgör de furstliga personerna rent biologiskt en skarpt avgränsad population med otaliga inbördes släktband.

Åtta allttjämt levande släkter, alla med ett kejsardöme bland sina domäner, dominerar och har tillsammans härskat över en stor del av världen: *Capet* (kejsare Brasilien, kung Frankrike, kung Spanien, kung Portugal, kung Bägge Sicilierna, storhertig Luxemburg, hertig Parma), *Oldenburg* (kejsare Ryssland, kung Danmark, kung Norge, kung Sverige, kung Grekland, kung Island, kung Storbritannien, kung Kanada, kung Australien, kung Nya Zeeland, storfurste Finland, storhertig Oldenburg, hertig Schleswig-Holstein), *Wettin* (kejsare Indien, kung Storbritannien, kung Belgien, kung Kanada, kung Australien, kung Nya Zeeland, kung Sydafrika, kung Irland, kung Sachsen, kung Bulgarien, kung Portugal,

storhertig Sachsen-Weimar-Eisenach, hertig Sachsen-Altenburg, hertig Sachsen-Coburg-Gotha, hertig Sachsen-Meiningen), *Lothringen* (kejsare Tysk-romerska riket, kejsare Österrike, kejsare Mexiko, kung Böhmen, kung Ungern, storhertig Toskana), *Este* (kejsare Tysk-romerska riket, kejsare Indien, kung Storbritannien, kung Hannover, kung Irland, hertig Braunschweig-Lüneburg), *Wittelsbach* (kejsare Tysk-romerska riket, kung Bayern, kung Danmark, kung Norge, kung Sverige, kung Grekland), *Zollern* (kejsare Tyska riket, kung Preussen, kung Rumänien, kurfurste Brandenburg, furste Hohenzollern-Hechingen, furste Hohenzollern-Sigmaringen) och *Savojen* (kejsare Abessinien, kung Italien, kung Albanien, kung Sardinien, hertig Savojen).

Därefter följer ett dussin släkter med mer begränsade landinnehav: *Liechtenstein* (furste Liechtenstein), *Brabant* (kung Sverige, vald men inte tillträdd kung Finland, storhertig Hessen-Darmstadt, kurfurste Hessen-Kassel), *Lippe* (kung Nederländerna, furste Lippe, furste Schaumburg-Lippe), *Nassau* (kung Nederländerna, storhertig Luxemburg, furste Nassau, furste Oranien), *Mecklenburg* (kung Nederländerna, kung Sverige, storhertig Mecklenburg-Schwerin, storhertig Mecklenburg-Strelitz), *Württemberg* (kung Württemberg), *Zähringen* (storhertig Baden), *Askanien* (hertig Anhalt, hertig Sachsen-Lauenburg), *Reuss* (furste Reuss-Greiz, furste Reuss-Gera), *Schwarzburg* (furste Schwarzburg-Rudolstadt, furste Schwarzburg-Sondershausen), *Wied* (furste Albanien, furste Wied) och *Waldeck* (furste Waldeck-Pyrmont). Härutöver finns betydligt yngre ätter som tillkom i följd av franska revolutionen: *Bonaparte* (kejsare Frankrike) och *Bernadotte* (kung Sverige, kung Norge). Till nykomlingarna får också räknas utdöda *Vasa* (kung Sverige, kung Polen), medan likaledes utslocknade *Habsburg* (kejsare Tysk-romerska riket, kung Böhmen, kung Ungern, kung Spanien, ärkehertig Österrike) var en av de mäktiga fursteätterna med djupa medeltida rötter.

Att inneha en tron eller vara arvsberättigad är inte endast ett privilegium. Det innebär också att vara underkastad krav för att garantera furstehusets nödvändiga oberoende. Förutom de två grundläggande kraven på manligt kön och furstligt gifte, som båda avskaffades i Sverige 1980, uppställer här successionsordningen ytterligare krav, som fortfarande gäller. För att ha successionsrätt måste man vara biologiskt

barn, det vill säga inte adopterad, och man måste vara född inom äkten-
skapet, vilket utesluter exempelvis barn till föräldrar som bara är sam-
bor. Man måste också uppfödas – det vill säga under barn- och ung-
domstiden bo och uppföstras – inom riket. Vill man vara monark eller
stå i tronföljden har man inte religionsfrihet utan det finns ett ovillkor-
ligt grundlagskrav på att man "alltid skall vara av den rena evangeliska
läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen,
samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är". Den
som inte lever upp till det "vare från all successionsrätt utesluten". Man
får inte heller gifta sig utan att först ha fått godkännande av såväl mo-
narken som regeringen. Ett annat sätt att förlora sin behörighet till tro-
nen är att bli regent i en annan stat utan monarkens och riksdagens sam-
tycke. Flera av kraven har kritiserats för att strida mot såväl allmänt för-
ankrade värderingar i dagens samhälle som grundläggande mänskliga
fri- och rättigheter.

Kung, eller formellt konung, har i Sverige varit titeln för alla manliga
monarker och drottning för de två kvinnliga. Manliga arvsberättigade
har burit titeln arvfurste och blivande drottning Kristina arvfurstinna.
Från och med 1980 är titeln i stället prins respektive prinsessa av Sve-
rige. Från 1700-talet bärs titeln kronprins, sedan 1980 alternativt kron-
prinsessa, av den som står först i tronföljden och inte kan passeras av
någon som föds senare (således var blivande Oscar II aldrig kronprins,
inte heller prins Bertil). Gemåler till arvsberättigade bär motsvarande ti-
tel i omvänd genusform, med undantag för att den fullständiga jäm-
ställdhet mellan könen som infördes i successionsordningen 1980 inte
har fått genomslag i fallen Daniel Westling Bernadotte (som tituleras
prins, inte kronprins) och Christopher O'Neill (som inte inträtt i det
kungliga huset och därför saknar kunglig titel). Arvprins är inte en
svensk kunglig titel men förekommer som motsvarighet till kronprins i
vissa tyska furstehus och som en särskilt tilldelad titel i det danska
kungahuset.

Under den tid då tronen innehades av Vasaättens medlemmar tillde-
lades kungasöner underhållslän i form av hertigdömen. Gustav III inför-
de titulärhertigdömen motsvarande landskap för arvsberättigade som
inte förväntades ärva tronen, det vill säga alla utom den som var kron-

prins och den eller de som stod i tur att bli det. Efter Karl XIV Johan har även kronprinsar och efter Carl XVI Gustaf dessutom arvsberättigade prinsessor, inklusive den som är kronprinsessa, getts hertigdömen. Medan blivande Johan III och hans son Johan var hertigar av Finland, var blivande Gustav II Adolf i stället storfurste därav, vilken titel också Gustav IV Adolf tillade sin andre son Carl Gustaf.

Dagens svenska monarki är i grunden Gustav Vasas arvmonarki, som innehaft tronen sedan 1523 och varit ärfilig sedan 1544. Gustav Vasa var en usurpator och uppkomling i monarkernas krets, och valet av honom till kung följde inte ens den svenska landslagens bestämmelser. Hans maktövertagande innebar att Sverige bröts ur den nordiska unionen och att den gemensamt svensk-norsk-danska kungaätten ersattes på den svenska tronen av hans egen släkt, som saknade kungligt ursprung. Från och med Gustav Vasa har samtliga 23 monarker och övriga i tronföljden tillhört hans kognatiska släkt, det vill säga kretsen av alla avkomlingar till skillnad från agnatisk släkt som endast räknar härstamning på manslinje. Alla är hans biologiska ättlingar utom adopterade Karl August och Karl XIV Johan samt ingifta Fredrik I och Oscar I. Totalt har 77 personer någon gång haft behörighet till Sveriges tron sedan 1523. Den agnatiska Vasaätten lämnade tronen i och med drottning Kristinas abdikation 1654 och utslocknade slutligen 1777 med den utomäktenskapliga grenen af Wasaborgs sista medlem, som "levde i mycken uselhet i en eländig koja, blind, sjuk och bräcklig".

För att stärka den legitimitet hos monarken som följer av härstamning från arvmonarkins grundare Gustav Vasa, har man efter 1654 fångat upp ättlingar på kvinnolinje till honom både vid val av nya kungahus och vid husmedlemmars giften. Tydliga exempel på det förra är kungarna Karl X Gustav och Adolf Fredrik och på det senare blivande Oscar I:s gifte 1823 då Bernadotterna knöts till vasaträdet och blivande Gustaf V:s 1881 då en ättling till den avsatte Gustav IV Adolf och en till hans kungarival Karl XIV Johan förenades. Genom denna aktiva äkten-skapspolitik under århundradena har Carl XVI Gustaf ackumulerat 91 härstamningar från den förste vasakungen. Bernadotterna har skaffat sig ökad svensk kunglig legitimitet genom att vid varje generations gifte före nuvarande kungen tillföra härstamning från Gustav Vasa: Oscar I

med Josephine 1 linje, Oscar II med Sophia 7, Gustaf V med Victoria 16, Gustaf VI Adolf med Margareta 35 och prins Gustaf Adolf med Sibylla 32 linjer.

Redan 1612 gjordes ett första försök att utöka vasahärstamningen genom att två av Gustav Vasas barnbarn gifte sig med varandra: hertig Johan av Östergötland (son till Johan III och hans andra drottning Gunilla Bielke) och prinsessan Maria Elisabeth (Karl IX:s dotter), men dessa kusiners äktenskap blev barnlöst. För övrigt avsade sig hertigen två gånger rätten att bli kung, till förmån för sin farbror Karl IX 1604 och sin kusin Gustav II Adolf 1611.

Monarkins metoder

I monarkins ursprungliga metodarsenal för att nå härskarens syften är våld framträdande, med förebud om statens våldsmonopol. Monarkiers tillkomst, fortbestånd och expansion åtföljs i historien ofta av våldsutövning, för att tvinga den egna befolkningen till lydnad, eliminera konkurrenter om makten och besegra andra stater i krig. Därutöver har monarkens position allt sedan landskapslagarna befästs genom lagstiftning, bland annat om befogenheter, privilegier och kronans ärftlighet.

För att motivera den upphöjda särställning i förhållande till andra människor som är grundkonceptet för en monark, förutsätts en mytbildning. För den som ska vara suverän härskare över ett land förslår inget mindre än gudomlighet. Att vara kung "av Guds nåde", som i Sverige ända till 1973, innebär att vara utsedd av och ansvarig inför Gud, inte folket. Också på ett praktiskt plan har religionen och kyrkan varit avgörande för kungamaktens etablering, såsom de nordiska kungarikena Danmarks, Norges och Sveriges framväxt i nära anslutning till påvekyrkans tre nordiska ärkebiskopssäten i Lund, Trondheim respektive Uppsala. Även om kröning som varande en religiös ceremoni numera avskaffats i Sverige och kungen sedan millennieskiftet inte längre är Svenska kyrkans överhuvud, är kungahuset angeläget om att upprätthålla den kristna dimensionen hos kungadömet. Så har nuvarande kungen motsatt sig avskaffandet av religionstväranget i successionsordningen, och kungliga dop, bröllop och begravningar i kyrkans regi är centrala i monarkins ceremoniella repertoar. Samtidigt är monarkins historia en illustrativ exempelsamling på tillämpning av alla de sju dödssynder som kyrkan kämpar emot.

De kungliga personerna själva ges i mytbildningen ställning som ett slags halvgudar. De är av annan art än vanliga människor och äktenskap med sådana har uteslutits, som om det vore biologiskt omöjligt för dem att få avkomma. Detta har dock med emfas vederlagts av mängden kungliga frillobarn under århundradena. Uppdelningen på kungliga och icke-kungliga människor kommer fortfarande till uttryck genom ett särskilt bruk av titlar och pronomen för kungahusets medlemmar. 1960-

talets du-reform har med decenniernas marginal vunnit svenska folkets gillande men i stället för du förväntar sig kungen och hans husmedlemmar bli tilltalade med Ers Majestät respektive Ers Kungliga Höghet. Det är en effektiv markering att alla människor inte har lika värde i monarkens värld. Tadelningen av världens befolkning hänförs till den furstliga delen även de ingifta, som numera inte är av furstlig börd och veterligen inte har genomgått någon biologisk förändring vid sin förflyttning mellan arterna. Om det inte finnes två slags människor, kungliga och icke, skulle vem som helst kunna utses till statschef, exempelvis den bäst lämpade och genom att alla medborgare fick välja och kandidera.

Ärftligheten är central för monarkin, inte bara i arvkungadömets lagfästa succession utan redan som hårt styrande i valkungadömet, och den bygger på en blodsmystik varmed kungamaktens kvarhållande inom en viss släkt legitimeras.

De för både den kungliga legitimiteten och den konkreta utrikespolitiken betydelsefulla äktenskapsallianserna mellan furstehus och därmed stater har varit en av monarkens grundpelare ända sedan tidig medeltid. Även efter det demokratiska genombrottet har Sveriges kungahus exporterat och importerat prinsessor för att bli drottningar, senast Astrid till Belgien, Märtha till Norge, Ingrid till Danmark och Louise från Storbritannien. Men efter 1961 har inga furstliga giften ingåtts med det svenska huset. Utvecklingen är likartad i andra monarkier, och släktskapen mellan Europas regenter blir nu alltmer avlägsna för varje generation.

En solitär som kung är en omöjlighet. En monark är helt beroende av att omge sig med människor som på olika sätt ger sitt stöd och gärna är betydelsefulla eller populära i samhället. Det gällde på medeltiden och det gäller i dag. En central funktion inom monarkin är därför köp av lojalitet. Likviden består av någon form av faktiskt eller föreställt privilegium, såsom tilldelning av förr ett adelskap och i dag en orden eller medalj, utnämning till kammarherre eller hovleverantör, upplåtelse av bostad i det kungliga fastighetsbeståndet eller inbjudan till kungamiddag. Hos motparten förutsätts ett mått av fåfänga för att acceptera dealen och låta sig enrolleras i den kungliga intressesfären. Kungligt samröre ger ökad prestige inom de flesta eliter i samhället. Kungen är trots allt top-

pen på den svenska societetspyramiden. Till och med politiker av liberalt, socialdemokratiskt och vänsterpartistiskt snitt tar numera på sig fracken för att med sin närvaro understödja kungliga evenemang och kanske bli mindre benägna att föra upp republikfrågan på dagordningen.

Trots att kungen sedan 1975 är helt frikopplad från regeringen och inte är överordnad statens myndigheter, upprätthåller han kanaler till flera sådana och tar i anspråk deras tjänster, såsom försvaret, länsstyrelserna, regeringskansliet i allmänhet och utrikesdepartementet i synnerhet, Statens fastighetsverk och den numera privatiserade Svenska kyrkan. Det är givet att det är en utmaning för beslutsfattare i dessa organ att behålla ovällden inför monarkens auktoritet.

Kungen förfogar själv över en inte obetydlig förvaltning, vars största del utgörs av de kungliga hovstaterna under riksmarskalkens chefskap. Därtill kommer kungliga stiftelser, där kungen har makt över stora ekonomiska tillgångar, och kungliga beskyddarskap över akademier, samfund och föreningar. Ett exempel på hur kungen kan använda sina maktbefogenheter i en organisation är hans ingripande i konflikterna inom Svenska Akademien 2018 genom att bland annat besluta om ändrade stadgar.

Kungahuset drar inte minst nytta av att framträda i uppmärksammade privata sammanhang. Så överträffar Nobelfestligheterna till och med officiella höjdpunkter som nationaldagsfirandet och riksdagens öppnande. Och medverkan i allehanda TV-sända galor når långt utanför klassiska rojalistkretsar.

Distans är en nyckel för monarkin i flera avseenden. Vare sig medborgare eller media får komma för nära. Offentlighetsprincipen når inte kungen, kungahuset och hovet. En mur av hovfunktionärer, militära adjutanter och andra förbundna håller monarken oåtkomlig för att ställas till svars, i stark kontrast till vad som gäller för politiker och andra makthavare.

Inte minst är monarkin uppbyggd kring att skapa distans genom all tänkbar prakt. De kungliga uppenbarar sig på ett ouppnåeligt plan ovanför vanliga människor, boende i storslagna slott med överdådiga gemak, upppassade av underdåniga lakejer i livré, transporterade i kor-

teger med hästdragna kalescher och landåer, vaktade av beridna soldater i galauniform, hyllade med saluter, fanfarer och parader, behängda med gyllene ordnar i vattrade band och bärande ypperliga kreationer och ovärderliga juveler.

Prakten är kopierad från en sedan länge gången tid och spelas upp som en historisk teaterföreställning. Tradition är hårdvaluta för monarkin, både genom att tillhandahålla anrika imponerande manér och som rättskälla till allehanda kungliga privilegier: kungen har rätt till detta eftersom det alltid har varit så – det är tradition. Även den kvardröjande underdånigheten inför kungen och hans familj bygger på minnet av försvunna förhållanden, då kungen åtminstone formellt deltog i att styra landet. Att återopa sådant som förevarit i det förflutna för att legitimera fortsatt monarki kan vara riskabelt om historieskrivningen skulle lyckas bli allsidig.

Propaganda är en tidlös paradgren för monarkin och fortfarande stommen i kungahusets bevarandestrategi. Dess centrala funktion är att hålla vid liv de myter som bär upp det kungliga för att säkerställa monarkins legitimitet. Monarki kan karaktäriseras som ett av världshistoriens mest framgångsrika och långlivade PR-koncept. Dess verkansformer har dock utvecklats sedan Gustav Vasa tog den då nya boktryckarkonsten i anspråk och skaffade sig mediemonopol. Detta är ersatt med en symbios mellan kungahus och medier. Det ständigt pågående kungliga skådespelet måste med medias hjälp nå ut till allmänheten för att där slå an fäfångans sträng. Även om kungen och hans familj numera bara är kändisar bland andra genererar de vad mediebolagen eftersträvar – lösnnummer, klick och publiksiffror – även om det sker till priset av dagtingan med journalistikens grundprinciper.

Monarkins stödtrupper består av de som tillhör kungens krets och de som tror att de gör det, men i själva verket bara är åskådare när de andra frotterar sig. Adelsmän, officerare, präster, domare, civila ämbetsmän och andra klassiska kungaanhängare är numera både för få och för osäkra supportrar för att trygga monarkin, som har sitt starkaste stöd bland äldre, kvinnor och högerväljare. Därför har kungahuset sökt sig till nya målgrupper, tidigare obeträdda arenor och sympatibringande samhällsfrågor.

Den kungliga propagandan måste sägas ha varit en succé. Även om den långsiktiga trenden är ett tydligt minskat folkligt stöd, har monarkin det senaste halvsekleklet stärkt sin ställning i flera avseenden. Vilhelm Mobergs ord i boken "Därför är jag republikan" från 1955 har fortfarande giltighet: "Kring konungen med Guds nåde och hans anförvanter har i alla tider uppblommat en rik flora av servilitet och inställsamhet, kryperi och allsköns fjäsk."

Monarkins konsekvenser

Att monarki råder i ett land har konsekvenser för invånarna och det samhälle de utgör. Det mest uppenbara är en större eller mindre brist i uppsättningen demokratiska rättigheter, allt ifrån massivt förtryck under en enväldshärskare till att medborgarna utanför kungahuset saknar möjlighet att bli statschef i en representativ monarki.

Strider inom och mellan familjer med anspråk på tronen, erövringskrig för att utvidga monarkens maktområde och våld mot den egna befolkningen för att kväsa oppositionella har kostat många miljoner människoliv genom världshistorien. Det finns otaliga svenska exempel från medeltiden, vasatiden, stormaktstiden och gustavianska enväldet men även från senare tid. Så sent som 1848 beordrade nuvarande kungens farfars farfars far Oscar I ut militär mot stockholmare som demonstrerade för demokrati och republik, och 18 personer dödades.

De europeiska monarkernas imperiebyggen har fått enorma följder över hela jorden, både på den egna kontinenten och i resten av världen som de till stora delar koloniserat. Första världskriget blev historiens största och sista stora drabbning mellan monarkier. I spetsen för de tre krigande stormakterna Tyskland, Ryssland och Storbritannien stod kusinerna kejsar Wilhelm II, kejsar Nikolaj II och kung George V, som också var kejsare av Indien. Tillsammans regerade de över nästan halva jordklotet. Även om kriget ledde till att en stor del av Europas furstar störtades har monarkernas maktprojekt även därefter orsakat smärtsamma efterskalv när kvarlåtenskapen tagits om hand. Så har följt kommunismens och nazismens diktaturer, andra världskriget, kalla kriget och senast en ny totalitär regim som återuppväckt tsarimperiets maktanspråk med ännu ett krig i Europa, meningslöst lidande och död för såväl ukrainare som utkommenderade ryska soldater och därtill hotad säkerhet, frihet och demokrati även för andra nationer.

Monarkers drivkraft att maximera sin makt, rikedom och prestige, utan hänsyn till vare sig egna eller andras undersåtar, har i Norden fått ett påtagligt uttryck i söndring mellan länder. Gustav Vasas privata härskarambitioner slog sönder Kalmarunionen och orsakade både en

säkerhetspolitisk splittring som bestod i 500 år och språklig separation så att svenskar, danskar och norrmän nu har svårt att förstå varandra.

I ännu existerande monarkier framträder sättet att utse statschef som ett tydligt tecken på att övergången till demokrati inte har fullbordats. Landets främsta representant är i sig själv en symbol för att principen om allas lika värde och rätt inte har omsatts i praktiken. Med en monarks informella normpåverkande kraft kan därigenom värderingar om människors över- och underordning i samhället legitimeras.

Störst påverkan på det politiska systemet i de nutida europeiska monarkierna har förekomsten av en ärftlig statschefsbefattning genom att ha framkallat parlamentarismen som metod för att utse regering. I Sverige skedde det slutligen 1917 inför faran att den ryska revolutionen skulle sprida sig också hit. Svenska folkets långa kamp för folkstyre resulterade då inte i avskaffande av monarkin utan i en kompromiss och provisorisk lösning i väntan på fullföljd demokratisering: kungen fick vara kvar men hans rådgivare i regeringen övertog den styrande makten och blev beroende av riksdagen. Det är innebörden av parlamentarismen, som alltså är konstruerad för att bevara monarkin, demokratins motsats. Provisoriet blev kvar eftersom partimakten, som avlöste kungamakten, insåg hur effektiv konstruktionen är för att i ett slag komma i besittning av hela statsmakten.

I Frankrike och USA, som frigjorde sig från monarkin för över tvåhundra år sedan och har byggt sina politiska system från grunden till de demokratier de är i dag, utser folket en president och ett parlament. När demokratin för drygt hundra år sedan fick sitt genombrott i Sverige och andra nordvästeuropeiska länder blev Storbritannien en förebild för att inte avskaffa monarkin men flytta makten över regeringen från monarken till parlamentet. Storbritannien var dock inte något fulländat demokratiskt föredöme utan hade ett parlament bestående av monarken själv, ett adligt överhus och ett underhus till vilket inte rädde allmän och lika rösträtt. Ännu i dag framstår den brittiske monarkens ägande av staten som mer påtagligt än i något annat europeiskt land, och alltjämt spelar adeln en roll i det politiska systemet med en egen kammare i parlamentet och pågående nyadlande, som Sverige satte punkt för 1866 respektive 1902.

Demokratiseringen av stater med monarki har medfört att bland annat Sverige har två suveräner, dels kungen som är statschef, dels riksdagen som är högsta statsorgan. Detta försök till samexistens mellan monarki och demokrati innebär att kungen med sitt hus och hov formerar ett slags stat i staten. Dit når inte demokratins självklarheter såsom offentlighetsprincipen, rättsväsendet, kontrollmakten, regeringen eller ens riksdagen, såvida den inte tillgriper grundlagsstiftning med två likalydande beslut och mellanliggande val. Kungens uppgift är att vara symbol för staten men står samtidigt vid sidan av den. Som en reminiscens av den absoluta furstemakten ingår i kungens egen maktsfär organ för en rad funktioner till stöd för monarkin: hovförvaltning för ekonomi, informationsavdelning för propaganda, hovstat för betjäning, ceremonistat för prakt, klerikat för kyrka, stab för militär, ordenskapitel för belöning, ståthållarämbete och slottsförvaltning för slott, Djurgårdsförvaltning för andra fastigheter, husgerådskammare för lösöre, slottsarkiv för dokument och publikverksamhetsavdelning för kommers. Till detta kommer kungliga akademier och stiftelser, där kungen också har maktbefogenheter.

År 2018 framträdde Carl XVI Gustaf som handlingskraftig beslutsfattare och makthavare då han ingrep i konflikten inom Svenska Akademien och ändrade dess stadgar. Det visade prov på att den nya regeringsform som trädde i kraft 1975 inte har fört över all offentlig makt från kungen till den demokratiskt och parlamentariskt grundade regeringen. 2019 akterseglade kungen såväl regeringen som riksdagen genom beslut om att utesluta medlemmar ur det annars grundlagsreglerade kungahuset. Därmed återtog han i praktiken en del av riksdagens lagstiftningsmakt – för att hantera en situation som riksdagen genom passivitet och bristande konsekvensanalys själv hade förorsakat. Nöd kan alltså gå före rätt även på konstitutionell nivå, vilket redan kungens farfars morfars morfars far Gustav III visade genom sin statskupp 1772.

Monarkins faser

Monarkier har förekommit i flera olika varianter. Valmonarki, som bland annat Sverige var under medeltiden, innebar inte något demokratiskt val av kung, utan vem som blev kung bestämdes i hög grad utifrån släktskap och beslutet fattades av rikets främsta stormän. Efter att arvmonarki uttryckligen införts har monarkens maktställning varierat betydligt från absolut monarki eller envælde till konstitutionell monarki med lagfästa inskränkningar i hans eller hennes befogenheter. Bland de kvarvarande monarkierna har reduktionen av monarkens roll i det politiska systemet gått längst i Sverige, som betecknas som en representativ monarki. De flesta länder med monarki under 1900-talet har tagit ytterligare ett steg och helt avskaffat detta statsskick.

Ännu 1910 var alla länder i Europa monarkier utom Schweiz och Frankrike. Några monarkier hade uppgått i andra i samband med de tyska och italienska enandena: 1850 furstendömena Hohenzollern-Hechingen och Hohenzollern-Sigmaringen, 1861 kungariket Bägge Sicilierna och 1866 kungariket Hannover och kurfurstendömet Hessen-Kassel. Republik avlöste sedan kejsardömet Frankrike 1870 och kungariket Portugal 1910. Revolutionerna i första världskrigets följd störtade Europas tre kejsarriken, Ryssland 1917 och Tyskland och Österrike 1918. Detta år föll också de sex kungarikena Preussen, Bayern, Sachsen, Württemberg, Ungern och Böhmen (Tjeckien), de sex storhertigdömena Baden, Hessen-Darmstadt, Sachsen-Weimar-Eisenach, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz och Oldenburg, de fem hertigdömena Schleswig-Holstein, Anhalt, Sachsen-Altenburg, Sachsen-Meiningen och Sachsen-Coburg-Gotha och de sju furstendömena Waldeck-Pyrmont, Schwarzburg-Rudolstadt, Schwarzburg-Sondershausen, Reuss-Greiz, Reuss-Gera, Lippe och Schaumburg-Lippe. 1919 sattes punkt för det aldrig fullbordade kungariket Finland, tidigare storfurstendöme. Under och efter andra världskriget upphörde åtta kungarikerna till: Albanien 1943, Island 1944, Montenegro 1945, Serbien (Jugoslavien) 1945, Bulgarien 1946, Italien 1946, Rumänien 1947 och Irland 1949. Den senaste monarkin att falla var kungariket Grekland 1974. Likaså har alla de fyra ut-

omeuropeiska kejsarrikena knutna till monarkier i Europa upphört: Mexiko (Österrike) 1867, Brasilien (Portugal) 1889, Abessinien (Italien) 1941 och Indien (Storbritannien) 1947. I dag återstår tio europeiska arvmonarkier: kungarikena Sverige, Norge, Danmark, Nederländerna, Belgien, Spanien och Storbritannien (med Nordirland och i personalunion med utomeuropeiska Kanada, Australien, Nya Zeeland, liksom till 1961 Sydafrika och 1947 Indien, alltså en monarki utbredd i alla världsdelar), storhertigdömet Luxemburg och furstendömena Liechtenstein och Monaco.

När Island vann sin självständigt 1944 blev landet republik. Finland valde en kung 1918 men de många monarkiernas fall i följd av första världskriget ledde till republik 1919. Norges frigörelse från Sverige 1905 resulterade i monarki, men republik diskuterades som alternativ och om unionsbrottet inträffat några år senare hade det mycket väl kunnat bli norrmännens val.

De ännu bestående monarkierna Sverige, Norge, Danmark, Nederländerna, Belgien, Luxemburg, Liechtenstein, Storbritannien, Kanada, Australien och Nya Zeeland hör till de länder i världen som brukar rankas högst med avseende på demokrati, välbefinnande och lyckliga invånare. Att detta skulle vara monarkins förtjänst är en felaktig slutsats. Snarare är förklaringen att politisk stabilitet har möjliggjort för monarkin att i vingklippt form hålla sig kvar inom ramen för ett demokratiserat statskick. Att monarki ingalunda är en förutsättning för framskjuten plats i ligan visas av de lika framgångsrika republikerna Finland, Island, Tyskland, Österrike, Schweiz, Irland och USA. Inte heller kan omständigheten att dessa välbefinnande länder i hög grad är befolkade av nordvästeuropeer som talar germanska språk och i stor utsträckning är protestanter slås fast som framgångsrecept.

Monarkins optimala sluttillstånd

Monarkin i Sverige har nått något av ett optimalt tillstånd för kungen och hans hus. Han har befriats från inte bara den egentliga uppgiften för en kung, att regera landet, utan i praktiken alla funktioner i det politiska systemet. Därmed undgår han också den granskning och kritik av maktutövningen som nu i stället riktas mot dem som gör det svåra och ut-satta jobbet åt honom, statsministern och talmannen. Samtidigt uppbär kungen oförminskat arvode och andra förmåner. Befattningen som monark är avlövad men väl avlönad.

Den treenighet bestående av kungen, talmannen och statsministern, som ytterst har riket i sina händer, är en uppsplittring av kungens funktion att "allena styra riket", som det stod i regeringsformen ända fram till 1969. Kungen var den som regerade, med hjälp av sina rådgivare i statsrådet, som han själv utsåg. Vid parlamentarismens genombrott 1917 blev i stället – utan att grundlagen ändrades – den främste i statsrådet, statsministern, landets högsta politiska ledare i spetsen för en regering som kungen tillsatte utifrån den politiska ställningen i riksdagen. 1975 infördes den nuvarande regeringsformen och kungen berövades även sin formella roll i såväl regeringsarbetet som regeringsbildningen. Uppgiften att leda processen fram till en regering som kan tolereras av riksdagen övergick till talmannen.

Från att en gång ha varit enväldig härskare över Sverige reducerades kungen alltså 1917 informellt till en formalitet, för att 1975 bli enbart en symbol eller historisk reminiscens utan en enda nödvändig uppgift enligt grundlagen. Om kungen är förhindrad att utföra någon av sina tre däri reglerade plikter inträder helt enkelt någon annan: vid regerings-skifte och riksdagens öppnande talmannen och vid sammanträde med utrikesnämnden statsministern. Även i övrigt då kungen eller hans ättlingar i tronföljden inte är tillgängliga kan regeringen förordna talmannen eller någon annan som riksdagen väljer att i stället vara Sveriges statschef.

Den svenske kungens svaga ställning framträder också genom att han är den enda av EU:s alla statschefer som inte tecknar sitt lands firma

vid ingående av unionens fördrag. Det gör i stället statsministern på regeringens vägnar.

Man kan föreställa sig hur politiken och samhällslivet i Sverige hade gestaltat sig om kungen fortfarande styrde landet, lett regeringens arbete och valt statsråd eller åtminstone axlat talmannens uppgift att få riksdagen att utse en statsminister – och även varit rikets högsta domare, överbefälhavare och kyrkans överhuvud, vilket tidigare var uppgifter för kungen.

Nu återstår egentligen bara en reell funktion för kungen: att bevara monarkin och därmed sina och sin familjs privilegier. Följaktligen antar statschefskapet formen av ett PR-projekt, där kungen och hans hus med till buds stående medel marknadsför sig inför media, maktbärande och medborgare för att upprätthålla nödvändig sympati. Man skulle kunna karaktärisera tillståndet som en underhållningsmonarki.

Åt den från utövande av statsmakten befriade kungen har man ordnat en reträttpost med uteslutande representativa och ceremoniella sysslor. Aktiebolaget Sverige har organiserats med två verkställande direktörer, kallade statsminister respektive kung. Den förre sköter verksamheten och den senare representationen.

Trots detta uppträder kungen, kanske mer än någonsin, som om han fortfarande styrde riket. Han reser runt i landet och avlägger besök hos myndigheter, organisationer och företag för att "informera sig". I samma syfte beviljar han audiens och ger "företrädere" åt, det vill säga kallar till sig, betydelsefulla personer. Om kungen fortfarande hade regerat Sverige skulle det ha gett utmärkt input i det politiska beslutsfattandet, men nu får befattningshavare ägna tid åt att förbereda och genomföra möten vars innehåll faller på hälleberget. Kungen hörs ibland motivera sina aktiviteter med att han vill uppmärksamma vissa frågor och företeelser i samhället, i likhet med hur han väljer innehåll till sina anföranden vid riksdagens öppnande. Med tanke på hur politiskt avgörande makten över samhällets dagordning är finns en uppenbar risk att kungen härigenom överskrider den opolitiska statschefens befogenheter.

Kungens exploatering av praktfulla statsceremonier är ett annat uttryck för tondövhet inför den konstitutionella begränsning av monarkens roll som åstadkommit på demokratisk väg. Kungens hela tillvaro

präglas av maktmarkörer, trots att han förlorat all formell makt. Kvar står en fasad av historiska kulisser, som i sin glans appellerar till åskådare som kantar hans väg. Det mest iögonenfallande – och symptomatiska för den problematiska relationen mellan monarki och demokrati – är den årliga förflyttningen från Slottet till Riksdagshuset för riksmötets öppnande i september. I stället för att promenera sträckan på drygt hundra meter transporteras kungen och andra medlemmar av kungahuset militärt inramade i hästdragen galavagn med beriden eskort ur Livgardets livbataljon och med Livgardets livkompani paraderande och Arméns musikkår spelande vid framkomsten till Riksplan. I denna ögon- och öronbedövande grannlåt försvinner de huvudpersoner som hela evenemanget i Riksdagshuset är till för, de 349 ombud som folket valt för att bära den svenska demokratin under mandatperioden. Det är svårt att föreställa sig en mer massiv antidemokratisk demonstration för att kväva folkviljans manifestation på demokratins högtidsdag. Varför tågar inte i stället alla de valda riksdagsledamöterna in till högtidlig musik i valkretsordning med talmannen i spetsen, så att medborgarna i hela landet kan följa när deras representanter intar folkstyrets högborg? Kungafamiljen kan då redan ha tagit plats i kammaren, precis som när Nobelpristagarna vid prisutdelningen i Konserthuset anländer efter de kungliga.

Även om talmannen numera orkestrerar regeringsbildningen finns kungen alltid med på ett hörn. Exempelvis begav sig talmannen den 21 juni 2021 ut till Drottningholm för att informera kungen om att riksdagen just förklarar misstroende mot statsministern. En vecka senare, på morgonen den 28 juni, tog sig denne statsminister upp till Slottet i Stockholm för att meddela kungen sin avsikt att begära entledigande hos talmannen. Slutligen samlades alla de tre herrarna den 9 juli till konselj på Slottet för regeringsskifte, då samme statsminister efterträdde sig själv.

Möjligen har kungen en större roll när en statsminister ska utses än hittills känt. När regeringsbildningen efter valet 2018 till sist var slutförd och talmannen i januari 2019 redogjorde inför media för sina göranden under den rekordlånga processen, kvantifierade han olika typer av möten som han haft, bland annat sex med kungen. På den givna journalistfrågan om kungen medverkat med råd om regeringsbildningen svarade

talmannen undvikande – och avfärdade därmed inte att en viss återgång till ordningen före 1917 eller åtminstone 1975 hade skett. Det är alltså en öppen fråga om kungen på nytt inträtt som aktör när regering ska bildas i Sverige.

Monarkins osannolika överlevnad

Efter det karolinska enväldets fall 1718 var Sverige under frihetstidens riksdagsvälde i praktiken närmast en republik, där tidvis en namnstämpele ersatte kungen. När även det gustavianska enväldet fallit 1809 tog riksdagen åter tillfället att tygla monarken genom en ny konstitution, denna gång byggd på maktindelning. Den personliga kungamakten kom dock att vara påtaglig ännu i mer än hundra år.

I anslutning till första världskrigets slut fick demokratin sitt genombrott i bland annat Sverige, och den ena monarkin efter den andra i Europa avskaffades. Det var upplagt för att också svenska folket skulle ersätta kungen med en demokratiskt vald statschef. Men så blev det inte då och så har det ännu inte blivit, trots att politisk majoritet för det har funnits i riksdagen under lång tid och att Sverige aspirerat på positionen som världens mest demokratiska land. I stället har monarkin stärkts på flera sätt de senaste decennierna.

Monarkin hade i det tidiga 1900-talet sina motståndare bland liberaler och socialdemokrater, medan högern stod på kungens sida. Demokratin var på frammarsch med en folkvald högsta ledare för landet som mål, men i stället för att ta steget fullt ut och införa republik efter franskt eller amerikanskt mönster lotsade Socialdemokraternas ledare Hjalmar Branting, som varit klasskamrat med kungen i den privata Beskowska skolan på 1870-talet, fram till en mindre konfliktfylld lösning under de för kampen mellan monarki och demokrati dramatiska åren 1917 och 1918. Kungen fick vara kvar men regeringen skulle utses utifrån maktförhållandena i riksdagen i stället för kungens egen vilja.

Under en stor del av tiden därefter har de maktägande Socialdemokraterna kunnat få majoritet i riksdagen för att införa republik men valt att avstå och i stället permanenta kombinationen av parlamentarism och monarki. Därmed har de undvikit strid med monarkianhängare såväl inom borgerligheten som bland de egna väljarna. Samtidigt har socialdemokraternas ledare tvingats hålla tillbaka en ibland högljudd republikkrävande del av partiet. Att behöva splittra partiets krafter på att vinna inte bara riksdagsmajoriteten och regeringsmakten utan även någon

form av demokratisk statschefspost är inte givet en lockande förändring. Det överordnade är att behålla den verkliga politiska makten.

Borgerliga väljares stöd för monarkin kan delvis sammanhålla med en uppfattning av kungen som motvikt till det under lång tid till synes eviga socialdemokratiska regeringsinnehavet, särskilt som alternativet republik en stor del av 1900-talet förutsattes innebära en socialdemokratisk partifunktionär som president. Traditionens makt är säkert också stor: Sverige har ju alltid varit monarki.

När Sverige äntligen stod inför att få en ny regeringsform med demokratin grundlagsfäst, i stället för den föråldrade 1809 års regeringsform, ställdes frågan om monarki eller republik på sin spets. En kompromiss mellan Socialdemokraterna och de då tre borgerliga partierna nåddes i augusti 1971 vid ett möte i Torekov inom ramen för den år 1966 tillsatta grundlagberedningen, som hade i uppgift att utarbeta den nya grundlagen. Kungen behölls men hans roll inskränktes till uteslutande representativa och ceremoniella uppgifter. Av hänsyn till den dåvarande kungen, Gustaf VI Adolf, stiftades övergångsbestämmelser om att den nya ordningen inte skulle införas fullt ut förrän efter hans död. Han avled dock innan den nya regeringsformen trädde i kraft den 1 januari 1975.

Den högt och brett respekterade Gustaf VI Adolf, som under sin regeringstid 1950–1973 med framgång vägledades av sitt valspråk Plikten framför allt, spelade en stor roll för monarkins starka stöd hos befolkningen. Han hade också en omvittnat god relation till Tage Erlander, som var socialdemokratisk statsminister 1946–1969, det vill säga under de första 19 av kungens 23 år på tronen. Republikanen Erlander hade dock 1927 argumenterat för en stark regeringsmakt med folkvald president.

1980 infördes en möjlighet till folkomröstning om grundlagsfrågor, bland annat med sikte på att omöjliggöra införande av republik. En sådan förändring av statsskicket kräver naturligtvis grundlagsändring. Om ett förslag att avskaffa monarkin skulle få majoritet i riksdagen måste enligt de nya reglerna en folkomröstning hållas ifall minst 35 ledamöter begär det och minst 117 stöder det. Om folket röstar nej blir det bindande och grundlagsförslaget har fallit. Så har man räknat med att

monarkin alltid kommer att vara kvar, även om det finns majoritet i riksdagen för att avskaffa den. Hittills har möjligheten till folkomröstning om en grundlagsfråga aldrig använts.

Av dagens åtta riksdagspartier har S, V och MP avskaffande av monarkin inskrivet i partiprogrammet. Under Socialdemokraternas tolvåriga regeringsinnehav 1994–2006 hade dessa partier tillsammans majoritet i riksdagen. Men den partitaktiska kalkylen har landat i att demokratifrågor i allmänhet och republikkrav i synnerhet nu för tiden inte är några röstmagneter i väljarjakten.

SD är det enda av riksdagens åtta partier som odelat stöder kungahuset. I alla övriga partier finns riksdagsledamöter som återkommande motionerar om att slopa monarkin. Motioner från SD föreslår i stället att kungens makt ska stärkas genom att han tar över talmannens roll vid regeringsbildningen.

Det enkla svaret på frågan varför Sverige fortfarande har monarki är att svenska folket inte är tillräckligt demokratiskt. Även om stödet för monarkin har avtagit betydligt är det fortfarande fler som är för än emot. Kungahusets PR-projekt har levererat och gynnas nu av tidsandan, där svenskarnas fåfänga är starkare än deras demokratipatos.

Monarkins expansion 1980

En kvantitativ och kvalitativ avgränsning av kungahuset, för att upprätthålla dess exklusivitet i förhållande till vanliga medborgare, har genom historien varit fundamental för monarkin. Fram till 1980 tillgodosågs detta med två bärande grundlagskrav för arvsrätt till tronen: manligt kön och furstligt gifte. I och med att alla döttrar och de söner som gifte sig med "enskild mans dotter" uteslöts ur tronföljden bibehölls ett litet kungahus. Men strävan att hålla nere antalet individer innebar också en risk att kungahuset kunde dö ut, vilket man i Sverige mycket påtagligt brottades med från 1930-talet fram till kronprins Carl Philips födelse 1979.

Den 1 januari 1980 skedde dock en radikal förändring av den svenska monarkin. Genom retroaktiv lagstiftning, det vill säga i strid med en av rättsstatens grundläggande principer, och utan att inse konsekvenserna avskaffade riksdagen då kraven på manligt kön och furstligt gifte. Därmed infördes att i praktiken alla ättlingar till kungen ska ingå i tronföljden och kungahuset. Resultatet blir en enorm mängd prinsar och prinsessor. I följd av sin numerär kommer kungaättlingarna dessutom att vara utspridda i samhället bland vanliga familjer – men utskilja sig genom att ha exklusiv rätt att kunna bli landets statschef, något som deras grannar med andra anor är uteslutna från. Riksdagen har alltså inrättat en ny bördsöverklass i Sverige, en ersättare till den gamla svenska adeln som riksdagen slutligen avskaffade 2003 genom upphävande av både de sista adelsprivilegierna och riddarhusordningen som svensk författning.

Att kungahusets traditionella avgränsning bryts innebär en underminering av monarkins ställning. Vid första anblicken kan det väcka demokratiskt färgad sympati att de kungliga knyter äktenskapsband med folket, men konflikten med folkstyrets ideal blir tydlig när det står klart att ett privilegierat befolkningsskikt har ensamrätt till rikets högsta ämbete.

Genom att kungahusets medlemmar blir så många kommer det att vara praktiskt omöjligt att säkerställa att deras förehavanden inte kastar

skuggor över statschefens upphöjda position. Lockelsen bland alla de privilegierade och deras omgivningar att dra nytta av den kungliga särställningen blir svår att motstå. Massmedia kommer knappast att agera skyddsmur. Om inte alla i den växande skaran tronföljdsberättigade ska få apanage ur statskassan, kommer deras försörjning dessutom att knyta affärsintressen till kungahuset, en privatisering av statschefsämbetet som definitivt omintetgör det oberoende som ansetts vara en förutsättning för monarkin och ett av dess främsta argument. Att statschefsämbetet efter det demokratiska genombrottet fortfarande ärvt har försvarats med att monarken avklättits sin politiska makt och att de som är behöriga till ämbetet är en relik från historien som inga andra medborgare kan konkurrera om att återskapa. Kungahuset har då framställts som en trofé från demokratin seger över kungamakten, varvid riksdagen dikterar villkoren för en liten avgränsad grupp som genom att vara ett uttryck för den nationella historien representerar hela folket, utan band till särintressen. 1980 års expansionsreform har rimligen stjälpit denna argumentation.

En utmaning i den revolutionerande omdaning av kungahuset är hur de många kungliga ska kunna hållas utanför partipolitiken för att garantera statschefens politiska oberoende. En föraning gavs av två historiska händelser i valet 2006. Då kandiderade en Bernadotte i valet – till kommunfullmäktige i Stockholm – och då invaldes för första gången en medlem av ett furstehus i Sveriges riksdag, en prinsessa med många släktskapsband till den nuvarande kungen. När fördämningarna kring kungahuset brister strömmar alltså det in som de gamla tronföljdskraven skulle skydda statschefsämbetet mot.

Tronföljdsreformen började som en folkpartistisk jämställdhetsmotion på 1950-talet, övergick till att bli en borgerlig räddningsinsats för att hindra kungahuset att dö ut i brist på prinsar och visade sig till sist bli ett ökat hot mot både demokratin och monarkins fortsatta existens.

Socialdemokraterna, som sedan mer än hundra år har krav på republik i sitt partiprogram men har avstått från att förverkliga det, såg länge en möjlighet att monarkin skulle avskaffa sig själv genom att det inte längre fanns någon medlem av kungahuset kvar. 1965 genomfördes en höjning av kungens myndighetsålder till 25 år, vilket ökade chansen att

kronprins Carl Gustaf inte skulle hinna uppnå den innan dåvarande kungen Gustaf VI Adolf avled, men denne levde ända tills efterträdaren fyllt 27.

De borgerliga partierna ville däremot bevara monarkin och därför minska risken att kungahuset skulle utslockna. 1960- och 1970-talens tidsanda fick dem att driva sin strävan att utöka kungahuset i form av en jämställdhetskamp: tronen skulle kunna ärvas även av och genom kvinnor. Socialdemokraterna kontrade med att "jämställdhet nås inte genom en institution som i sig bygger på ojämlikhet".

Till följd av misstag som Socialdemokraterna begick – en votering i riksdagen som de förlorade när en ledamot tryckte på fel röstningsknapp – blev det en utredning om kvinnlig tronföljd och sedan två riksdagsbeslut om grundlagsändring.

Vid den sista omröstningen i riksdagen, efter valet 1979, uppkom en partipolitiserad situation som också indirekt blev en personfråga där två alternativa tronföljare ställdes mot varandra: de borgerliga stödde Victoria och Socialdemokraterna Carl Philip.

Kungen ogillade i olika avseenden riksdagens beslut. Det framkom både i riksmarskalkens remissyttrande över tronföljdsutredningen och i senare intervjuer med kungen själv. I riksdagen hade de borgerliga fått majoritet och drev igenom reformen, medan Socialdemokraterna i en känslig balansgång mellan jämställdhetssträvan och monarkimotstånd lade ned sina röster. Mer uppseendeväckande var vilken konstellation som röstade emot: Vänsterpartiet kommunisterna samt kungens förbundne, moderaten greve Hans Wachtmeister af Johannishus, och ytterligare en ledamot från samma parti. Även kungens livmedikus, den likaledes moderate Gunnar Biörck, agerade i riksdagen för kungens uppfattning.

Riksdagsbeslutet blev en starkt ifrågasatt retroaktiv grundlagsändring, som bland andra Justitiekanslern invände emot. Tronföljden öppnades för kvinnor på samma villkor som för män, kravet på furstligt gifte avskaffades, Carl XVI Gustaf utsågs till ny stamfader för kungahuset och Carl Philip avsattes som kronprins.

Riksdagen hade inte gjort någon konsekvensanalys av sitt beslut, som närmast skulle kunna betecknas som borgerlig successionspopu-

lism. Följden blev framför allt ett snabbt växande kungahus, som det fortfarande inte finns någon lösning på hur det ska hanteras. Det visade sig vara en björntjänst som den borgerliga riksdagsmajoriteten gjorde monarkin, vars ställning undergrävdes genom att den nödvändiga avgränsningen av kungahuset avskaffades till förmån för en okontrollerbar expansion.

Problematiken började visa sig i praktiken när det blev tid för kungabarnen att gifta sig och få barn. Jag uppmärksammade då olika aspekter på tronföljdsreformens oförutsedda konsekvenser i tre artiklar på DN Debatt, på 190-årsdagen av Bernadottes val till tronföljare den 21 augusti 2000, nationaldagen den 6 juni 2001 och kronprinsessans födelsedag den 14 juli 2007, samt i en annan artikel i DN den 6 oktober 2000.

Kungens grundlagskorrigering 2019

När riksdagen sent omsider fått upp ögonen för successionsreformens effekter, lyckades den samla en stor majoritet för att i maj 2018 begära att regeringen skulle tillsätta en utredning syftande till att "det Kungliga Husets officiella åtaganden främst utförs av ett begränsat antal av dess medlemmar". Närmare ett och ett halvt år senare väntade riksdagen fortfarande på att regeringen skulle besluta om utredningens direktiv och ledamöter.

I mitten av september 2019 blev frågan om kungahusets storlek på nytt uppmärksam i och med utgivningen av mitt bokverk Sveriges kungasläkt. Genom redovisningen där av ättlingarna till arvmonarkens grundare Gustav Vasa fram till i dag gavs för första gången en konkret bild av hur stort kungahuset kommer att bli med de nu gällande tronföljdsreglerna: "Om den nuvarande principen utan begränsningar tillämpades på den svenska arvmonarkens ursprungliga stamfader Gustav Vasa, skulle alla hans minst 275 000 efterkommande vara prinsar och prinsessor av Sverige. Även om riksdagen inte är beredd att genomföra detta retroaktivt, så kan ett lika stort kungahus härstammande från Carl XVI Gustaf förväntas efter ca 450 år om dagens successionsordning består. Den nya ordningen medför en tydlig tudelning av svenskarna i dels den allt talrikare kungliga bördsoverklassen vars medlemmar har privilegiet att kunna bli Sveriges statschef och utmärks med titeln prins eller prinsessa, dels övriga medborgare utan möjlighet att nå landets högsta ämbete."

Tolv personer är nu behöriga till Sverige tron. Antalet har aldrig varit större och bara en gång tidigare lika stort: under knappt två år från prins Carl Johans födelse den 31 oktober 1916 till prins Eriks död den 20 september 1918. Under denna korta tid förlorade för övrigt kungen sin politiska makt till riksdagen genom parlamentarismens införande 1917.

Den springande punkten är vad man ska göra med alla de medlemmar av ett kungahus som inte behövs för att säkra tronföljden. Borta är sedan 1980 den traditionella lösningen att diskvalificera alla på kvinnolinjen och de män som gifter sig icke-furstligt.

Den 7 oktober 2019 skred kungen till handling och beslutade ändra kungahusets omfattning så att Carl Philips och Madeleines barn inte längre tillhör det. De framtogs också ställningen som kungliga högheter. Samtidigt fick de behålla sina prins- och prinsesstitlar, men dessa kommer inte att kunna föras vidare till deras barn och inte heller till dem som de gifter sig med. Fem av kungens barnbarn och deras efterkommande berövades, eller befriades från, rätten och skyldigheten att representera Sverige och kommer inte att kunna räkna med att bli försörjda av apanaget till kungahuset.

Det finns ett avgörande problem med kungens kraftfulla beslut: Han har knappast rätt att göra det han gjorde, det vill säga begränsa kungahusets omfattning och neka någon i tronföljden titeln prins eller prinsessa. Det är riksdagen som har den makten genom att stifta grundlag i form av successionsordningen. I både själva lagtexten och förarbetena framgår tydligt vilka personer som ingår i tronföljden – "Successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till Konung Carl XVI Gustaf" (§ 1 successionsordningen) – och att de är "prins och prinsessa av det kungl. huset" (§§ 4, 5 och 8 samt regeringens proposition 1977/78:71 sidan 11 om prins och prinsessa och utredningens betänkande SOU 1977:5 sidan 29 om det kungliga huset).

Det finns alltså en grundlagsfäst överensstämmelse mellan att ha tronföljdsrätt, tillhöra kungahuset och ha titeln prins respektive prinsessa. Men kungen har på egen hand upphävt det sambandet, trots att det enligt regeringsformen krävs två beslut av riksdagen med mellanliggande val. Alla berörda personer har samtidigt oförändrat kvar sin tronföljdsrätt, så kungens beslut kommer inte till rätta med det stora och växande antalet kungliga personer.

Med sitt överraskande beslut förekom kungen både riksdagen och regeringen och inte minst en besvärande debatt, som hade kunnat leda till minskat stöd för monarkin. De mest brännande frågorna hade varit dels att kungahuset är för stort och därmed dyrt, dels att Madeleines barn inte som grundlagen kräver har uppfötts inom riket och därför ska förlora såväl tronföljdsrätten som prins- och hertigtitlarna, inte bara medlemskapet i kungahuset och rangen av kunglig höghet.

Sverige saknar en författningsdomstol som kan avgöra om kungens

agerande strider mot grundlagen, men regeringen och riksdagen kunde förutses ta ställning till det i samband med den utredning om kungahusets omfattning som riksdagen begärt och regeringen till sist tillsatte. Kungens straffimmunitet skulle i alla händelser rädda honom från juridiska konsekvenser men inte politiska och opinionsmässiga. Möjligen skulle de ättlingar som frångits en del av sina rättigheter kunna väcka talan mot svenska staten, i likhet med Carl Philips gren av kungahuset som riksdagen retroaktivt 1980 frantog förstaplatsen i tronföljden. Den statliga utredningen lämnade 2021 sitt betänkande – och duckade för frågan med ett konstaterande av vad kungen hade beslutat.

Kungens lösning är inte generell utan fordrar nya avgränsningsbeslut i framtiden, närmast för barnen till Victorias son Oscar när han hamnar i samma ställning som nu Carl Philip och Madeleine. Enligt kungens nyordning skulle dessutom de barn som föds i fortsättningen bli helt utan titel, trots att de har tronföljdsrätt. Detta kan förefalla märkligt när grenar av ätten Bernadotte som inte ingår i tronföljden har tilldelats titeln greve af Wisborg. Vidare saknar kungliga personer efternamn, och frågan är vad de som av kungen uteslutits ur kungahuset ska heta när de i framtiden ska leva vanliga liv och försörja sig som privatpersoner. De har förmodligen inte rätt till namnet Bernadotte enligt personnamnslagen, även om exempelvis prinsessan Madeleine använder det som författare utan att det förekommer i folkbokföringen.

Det finns alltså många kungliga problem att ta itu med för regering och riksdag. Verkligheten har hunnit ikapp statsminister Thorbjörn Fälldins ord då han i regeringens proposition 1977 om ändring av successionsordningen sköt frågor av detta slag kring tronföljden på framtiden med motiveringen att de "inte kan väntas få aktualitet inom överskådlig tid".

Framför allt kvarstår grundproblemet, att tronföljdsbestämmelserna leder till en kraftigt växande mängd personer med privilegiet att kunna bli Sveriges statschef och att det inte finns några mekanismer för att upprätthålla kretsens avgränsning. Detta kräver grundlagsändringar.

Om inget görs för att radikalt minska omfattningen av det gynnade och växande befolkningsskikt som har ensamrätt till Sveriges högsta ämbete, blir monarkins konflikt med demokratins ideal så uppenbar att

den enda utväg som återstår är att alla medborgare ges samma chans att både välja och bli valda till statschef, det vill säga att Sverige blir republik.

Kungens beslut den 7 oktober 2019 att inskränka vilka personer med successionsrätt till Sveriges tron som ska ingå i det kungliga huset och vara prins respektive prinsessa aktualiserade ytterligare juridiska omständigheter.

Enligt den mest grundläggande av Sveriges grundlagar, regeringsformen, ska "Den offentliga makten utövas under lagarna" (1 kap 1 §). "Riksdagen stiftar lag", "Riksdagen är folket främsta företrädare" (4 §) och "All offentlig makt i Sverige utgår från folket" (1 §). Så fastslås att Sverige ska vara en demokrati och rättsstat.

Kungen är rikets statschef (5 §) och därmed det offentliga Sveriges högsta befattningshavare. Förvaltningslagen reglerar hur den offentliga verksamheten ska bedrivas och stadgar följande om beslut som fattas (32 §): "Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska innehålla en klargörande motivering, om det inte är uppenbart obehövt. En sådan motivering ska innehålla uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för myndighetens ställningstagande." Till skillnad från den offentliga verksamheten i allmänhet gäller detta krav dock inte kungens beslutsfattande, lagtekniskt genom att han och hans förvaltning inte anses vara en förvaltningsmyndighet.

Kungen har inte heller angett något lagrum som hans beslut grundar sig på. Hans högste tjänsteman, riksmarskalken, har dock meddelat att kungen anser sig ha rätt att fatta beslutet på grund av att han som chef för det kungliga huset av hävd, det vill säga inte genom lagstiftning, har så kallad husmakt att göra det.

Av en annan grundlag, successionsordningen, framgår alltså överensstämmelsen mellan att ha tronföljdsrätt, tillhöra det kungliga huset och ha titeln prins respektive prinsessa. Grundlag kan ändras endast av riksdagen genom två likalydande beslut med mellanliggande val till riksdagen (8 kap 14 § regeringsformen).

Enligt kungens förhållningssätt existerar det således oskrivna rättsnormer som står över Sveriges grundlagar och innebär att kungen är

överordnad både riksdagen och folket. Det stämmer inte med den citerade regleringen av Sverige som en demokrati och rättsstat i regeringsformens portalparagraf.

Förarbetena till successionsordningen stöder grundlagens bokstav. Vilka som ingår det kungliga huset behandlas i det betänkande som avgavs av utredningen om kvinnlig tronföljd. Varken utredningen, regeringen eller riksdagen ändrade på det rådande förhållandet, att det kungliga huset består av dem som har behörighet till tronen samt – som ett uttryck för det traditionella synsättet att kvinnor följer sin faders respektive makes stånd – deras gemåler och deras döttrar utan tronföljdsrätt (enligt gällande rätt före 1980) om de är ogifta eller har ingått ett godkänt furstligt gifte.

En person med tronföljdsrätt var enligt 1810 års successionsordning "prins av det kungl. huset". Utredningen om kvinnlig tronföljd föreslog i stället de nya titlarna "arvprins" respektive "arvprinsessa" för att beteckna dem med successionsrätt och skilja dem från ingifta medlemmar av kungahuset, vilka ju saknar arvsrätt till tronen och därför föreslogs bli titulerade enbart prins respektive prinsessa (SOU 1977:5, sidan 51). Regeringen, som vägledades av att göra så få ändringar i lagtexten som möjligt, valde i stället att endast anpassa successionsordningens befintliga formulering till den nya könsneutrala successionen och införde i sin proposition "prins och prinsessa av det kungl. huset" (proposition 1977/78:71, sidan 11). Riksdagen följde regeringen och fastställde genom sina båda grundlagsbeslut att den som har successionsrätt är prins respektive prinsessa och tillhör det kungliga huset.

Både regeringen och riksdagen har alltså aktivt övervägt dessa förhållanden och deras ställningstagande har slagits fast i grundlag. Kungen har inte någon rätt enligt svensk lag att överpröva och ändra ett grundlagsbeslut fattat av riksdagen.

Sveriges kungar har också fram till nu följt grundlagens bestämmelse att de som har successionsrätt tillhör det kungliga huset och har titeln prins eller prinsessa. Kungarna har därvid också varit konsekventa med att frånta dem som förlorat sin tronföljdsrätt både husmedlemskap och prinstitel, liksom ställningen som kunglig höghet, men hittills aldrig gjort det för någon som har kvar tronföljdsrätten.

Det saknas alltså stöd för att det skulle finnas en hävdvunnen kunglig husmakt som övertrumfar grundlagen. Den husmakt som kungen har finns grundlagsreglerad i successionsordningen och innefattar att godkänna tronföljdsberättigades giften (§ 5) och regentskap i utländsk stat (§ 8) samt tronföljarens utrikes resor (§ 7). Det anses därutöver att kungen i följd av hävd kan dela ut titulära hertigdömen i form av svenska landskap till medlemmar av kungahuset som ingår i tronföljden.

Kungens beslut att utesluta personer med tronföljdsrätt ur kungahuset och förneka dem prins- och prinsesstitlar innebär också en påverkan på själva tronföljden, även om det inte ingick i kungens uttalade avsikt. Den som har tronföljdsrätt kan enligt successionsordningen förlora den om inte vissa behörighetsvillkor är uppfyllda. I §§ 4, 5 respektive 8 uppställs ett antal krav på den som ingår i tronföljden: han eller hon ska bekänna sig till den rena evangeliska läran, ska uppfödats inom riket, får inte gifta sig utan kungens och regeringens godkännande och får inte blir regent i utländsk stat utan kungens och riksdagens samtycke. Eftersom successionsordningen omtalar de tronföljdsberättigade som prinsar och prinsessor av det kungliga huset, så träffar dessa grundlagskrav inte längre dem blivit föremål för kungens beslut. De tillhör inte, enligt kungens uppfattning, det kungliga huset och en del av dem är dessutom inte prins eller prinsessa. Personer som före kungens ändring skulle ha förlorat sin tronföljdsrätt för att de inte uppfyllt behörighetskraven kommer nu att stå kvar i tronföljden. Denna konsekvens visar att grundlagens överensstämmelse mellan tronföljdsrätt, husmedlemskap och prins- respektive prinsesstitel är avgörande, liksom att riksdagen inte har avsett att kungen skulle kunna ändra vad som regleras i successionsordningen och därmed upphäva väsentliga delar av denna grundlag.

Syftet med kungens beslut var att minska antalet prinsar och prinsessor och medlemmar av kungahuset, men paradoxalt nog kan alltså ändringen innebära fler personer i tronföljden.

Med sitt beslut frantog kungen också en del av de tronföljdsberättigade predikatet kunglig höghet. Detta är inte lagreglerat men har hittills följt tronföljdsrätten och medlemskapet i det kungliga huset. Det är ett naturligt samband, eftersom det är just genom tronföljdsrätten som en

person förvärvar kunglig status. Emot uppfattningen att kungen enligt hävd skulle ha makt att förfoga även över vem som är kunglig höghet talar att det senaste jämförbara beslutet i stället fattades av riksdagen, som 1723 utnämnde hertig Karl Fredrik av Holstein-Gottorp (1702–1739), Karl XII:s och Ulrika Eleonoras systerson, till kunglig höghet.

Genom sin egenhändiga omdefiniering av kungahuset har kungen också gjort ingrepp i regeringsformen, med konsekvenser för vem som kan tjänstgöra som Sveriges riksföreståndare. I 5 kap 4 § stadgas att "Om konungen eller drottning som är statschef är förhindrad att fullgöra sina uppgifter, inträder enligt gällande tronföljd medlem av konungahuset, som inte är förhindrad, för att som tillfällig riksföreståndare fullgöra statschefens uppgifter." Kungens beslut begränsar alltså denna krets till att omfatta endast vissa i tronföljden, trots att han inte har något mandat att förändra vad riksdagen grundlagsfäst.

Ett efterspel till kungens beslut den 7 oktober 2019 om minskning av kungahuset följde den 14 augusti 2021. Då bröt han själv mot sina nyinförda regler när han delade ut Serafimerorden till sin sonson prins Julian vid dennes dop. Det hade kungen inte rätt att göra enligt regeringens förordning 1995:1025, den så kallade ordenskungörelsen. Där stadgas i 1 § att "Inom Kungl. Serafimerorden kan utmärkelser tilldelas statschefer och därmed jämställda personer samt medlemmar av det svenska konungahuset". Men Julian tillhör inte kungahuset, vilket enligt kungens eget beslut inte omfattar Carl Philips och Madeleines barn. Kungen följde inte heller principen att hertigdömen endast förlänas medlemmar av kungahuset utan gjorde Julian till hertig av Halland.

Att monarken står över landets lagar och inte behöver tillämpa och följa dem, karaktäriserar en absolut monarki. Sverige är då kanske inte blott en representativ eller ens konstitutionell monarki. Redan i 5 kap 8 § regeringsformen slås fast statschefens åtalsimmunitet: "Konungen eller drottning som är statschef kan inte åtalas för sina gärningar. En riksföreståndare kan inte åtalas för sina gärningar som statschef." Ett annat avsteg från principen om alla människors likhet inför lagen är bestämmelserna i 18 kap 2 § brottsbalken om särskilt högt straff när ett brott begås mot "Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot den som i egenskap av riksföreståndare fullgör statschefens uppgifter".

Denna orättvisa har dock kungen mildrat något genom att i och med sin husexkludering frånta vissa i tronföljden detta högmålsprivilegium, om nu allmänna domstolar i sådana mål kommer att acceptera kungens ensidiga grundlagsjustering.

Samtidigt som kungen i tveksam överensstämmelse med grundlagen har uteslutit medlemmar ur kungahuset har han underlåtit att dra in den statsrättsliga statusen för tre personer i tronföljden som uppenbart inte uppfyller successionsordningens krav. Prinsessan Madeleines tre barn har inte bott och uppfostrats "inom riket", som det stadgas i § 4, utan i Amerika. Därmed vore det logiskt att kungen återtog deras titlar prins respektive prinsessa av Sverige och deras hertigdömen Gotland, Ångermanland och Blekinge, där invånarna förmodligen är måttfullt intresserade av att feodalstyras från Florida. Madeleine förlorade 2013 själv sin plats i den brittiska tronföljden på grund av sitt äktenskap med en katolik.

Diskutabla kungliga titlar

Med en fläkt från förra seklets början, då Europas monarker satt i orubade furstehus och varken parlamentarism eller allmän rösträtt ännu fått sina genombrott, seglade i början av 2000-talet kungliga titlar upp som en plötsligt högaktuell fråga. Samtidigt som minst en utesluten medlem av kungahuset krävde att åter få bli prins, rådde ovisshet om vilken titel som kronprinsessans tillkommande skulle få vid det giftermål som ryckte allt närmare.

Saken borde egentligen vara mycket enkel: titeln prins respektive prinsessa utmärker dem som är arvsberättigade till statschefsämbetet samt deras gemåler som enligt successionsordningen blivit godkända. Det finns inget skäl att någon som inte har denna funktion i statsskicket ska kallas prins eller prinsessa. Svenska staten tillhandahåller bördstitlar för grundlagsenliga befattningar, inte för sällskapslivet. Förleden "kron" reserveras för den som står närmast tronen – och inte kan bli "om-sprungen" av någon ny som föds – och denna tronföljares gemål.

En anledning till att titelfrågorna alls behövde diskuteras var att riksdagen och regeringen ännu inte fullbordat det lagstiftningsarbete som genom nya regler i successionsordningen 1980 radikalt ändrade monarkins spelregler och laguppställning. Den kungliga titulaturen lämnades till stor del oreglerad och sköts på framtiden. Mer förutseende har man varit i exempelvis Norge, där grundloven uttryckligen anger vem som ska kallas prins, kronprins och så vidare.

Förutom att titulaturen för kungahusets medlemmar är ofullständigt lagreglerad, har det närmast helt saknats en inhemsk praxis för de könsmässigt omvända situationer som nu blir aktuella. Någon tronföljdsberättigad med titeln kronprinsessa har aldrig tidigare funnits i Sverige, och en gemål till en regerande drottning har existerat vid endast ett tillfälle: Ulrika Eleonoras Fredrik. Han var i sig själv arvprins av Hessen men fick inte någon särskild titel som drottningens make, bortsett från att riksdagen upphöjde honom till kunglig höghet (och senare blev han ju utsedd till regerande kung). Utredaren av kvinnlig tronföljd inför 1980 års grundlagsändring framförde att en regerande drottningens make

borde få titeln prins, men justitieministern avböjde förslaget.

Från dessa utgångspunkter låg det närmast till hands att Victorias gemål skulle bli helt fri från svensk rangtitel. Den reviderade successionsordningens användning av termerna prins och prinsessa innebär dessutom att de uteslutande avser personer som är födda inom kungahuset, varmed det inte är givet att sådana titlar alls kan tilläggas ingifta.

Utan att det har rättslig betydelse för svenska förhållanden, har i Nederländerna och Danmark införts att den regerande drottningens man, själv utan furstlig börd, bär titeln prins av landet i fråga. Utnämningen har skett i samband med att tronföljaren, senast Beatrix respektive Margrethe, gift sig. Gemåler till övriga tronföljdsberättigade kvinnor där har inte motsvarande prinstitel, vilket däremot är fallet i Belgien sedan 1995. Storbritannien har sedan länge kvinnor i tronföljden men deras män blir inte automatiskt prinsar; drottning Elizabeths gemål Philip gjordes till prins av riket först sedan äktenskapet varat i tio år och hon suttit en tid på tronen.

Som ett uttryck för ett gemensamt europeiskt bruk kallas de män, som på grund av sin härstamning har privilegiet att kunna bli Sveriges statschef, för prins, även om den officiella benämningen i Sverige av hävd har varit arvfurste. Prinsessa avser dels en motsvarande kvinnlig ättling (fram till 1980 utan möjlighet att arva kronan), dels hustrun till en prins, under förutsättning att gällande godkännandekrav är uppfyllda. Titeln kronprins eller kronprinsessa tillkommer den som står närmast tronen, om han eller hon är ättling i rakt nedstigande led till rikets ordinarie statschef. Denna bär titeln konung respektive drottning. Den sistnämnda betecknar också en konungs gemål.

En traditionell princip är att kvinnor ingifta i det kungliga huset följer mannens rang och titel. En logisk följd av den fullständiga jämställdhet mellan könen som infördes i successionsordningen 1980 vore att manliga ingifta får den maskulina formen av sin hustrus titel, naturligtvis utan någon egen arvsrätt till tronen. På motsvarande sätt som exempelvis nuvarande kungens mor Sibylla blev prinsessa av Sverige när hon gifte in sig i det svenska kungahuset, skulle den som gifter sig med en kvinna i tronföljden bli prins av Sverige. Innan Gustaf VI Adolf blev kung var han kronprins och hans hustru Louise följdriktigt kronprin-

sessan. Den som gifte sig med dagens tronföljare, kronprinsessan Victoria, skulle analogt ha blivit kronprins. Men kungen valde att inte fullt ut realisera riksdagens jämställdhetsreform utan utnämnde Daniel Westling till endast prins. När hon uppstiger på tronen som drottning skulle lojalitet med reformen kräva att hennes man blir kung, självfallet dock inte regerande.

Båda stegen kan ljuda verklighetsfrämmande i ett traditionspräglad öra, men de överensstämmer med successionsordningens grundsats om total jämställdhet mellan könen, och det borde vara opinionsmässigt omöjligt att retirera från positioner som erövrats i jämställdhetskampen. Lika nydanande men konsekvent blir det att en svensk prinsessa som gifter sig med en utländsk kunglighet till honom förmedlar titeln prins av Sverige. Om så inte sker har jämställdhet mellan könen trots allt inte uppnåtts för monarkin – och svenska staten riskerar måhända en ny anmälan till Europadomstolen, som en exkluderad prins tillgrepp för att försöka återfå sin titel, eller åtminstone till Diskrimineringsombudsmannen.

En riksdagsledamot är en person som i allmänna val utsetts att ingå i Sveriges lagstiftande församling. En medlem av den regering som enligt parlamentarismens princip styr riket kallas statsråd. Men motsvarande benämningar på dem som genom börd eller äktenskap knutits till statschefsämbetet är inte fixerade. Nu finns prinsar och prinsessor utanför kungahuset och politikerna har inte bestämt sig för hur de som är innanför ska få njuta sådana etiketter.

Inte bara titlar utan även namn vållar komplikationer för kungliga personer. Sådana har inget efternamn, vilket kungahuset självt är angeläget om att vidmakthålla som statusmarkör. Samtidigt tillåter inte namnlagstiftningen att den som gifter in sig i huset tar bort sitt efternamn. I prins Daniels fall tillskyndade namnmyndigheten Skatteverket med en alternativ lösning, kreativ men knappast lagenlig. I midsommarhelgen 2010, dagarna efter hans och kronprinsessans bröllop, höll myndigheten extraöppet för kungahuset och beslutade att han fick anta efternamnet Bernadotte, med sitt gamla Westling som mellannamn.

Enligt 9 och 10 §§ i den då gällande namnlagen hade en man rätt ta sin hustrus namn. Men eftersom Victoria som kunglig person saknar ef-

ternamn fanns inget sådant som Skatteverket kunde bevilja Daniel. Det skulle krävas att hon först lade sig till med namnet Bernadotte, vilket i så fall en annan myndighet, Patent- och registreringsverket, hade att besluta om enligt 11 §.

Men också där skulle det ha blivit avslag. För att få anta ett gammalt släktnamn måste det ha burits i rakt nedstigande led i minst två generationer och senast inom fyra generationer, räknat från och med Victorias föräldrar. I hennes fall är det hela sex generationer sedan någon förfader till henne bar namnet, blivande Oscar I som exakt 200 år tidigare blev svensk prins och förlorade namnet. Det finns många exempel på svenskar som nekats att anta en förfaders namn på grund av denna snäva lagregel. Och lagar ska ju gälla lika för alla, också i en kunglig rättsstat.

De prinsar som på grund av otillåtna giften straffats ut ur kungahuset har genom särskilt regeringsbeslut fått tillstånd att anta namnet Bernadotte, senast på 1940-talet, men regeringen saknar i dag lagstöd för att bevilja vare sig Daniel eller Victoria detta. Det skulle kräva lagstiftning av riksdagen. Då är det smidigt för kungliga medborgare med Skatteverkets legala, eller illegala, flexibilitet.

En följd av den kraftiga ökningen av antalet personer i tronföljden är att hertigdömena i form av landskap kommer att ta slut. Sedan 1979 har kungen förlänat tio hertigdömen, medan dessförinnan inget hertigdöme hade utdelats sedan 1916 förutom hans eget 1946. Av rikets 25 landskap är i dag 13 använda som hertigdömen, kungens Jämtland inräknat. Eftersom landshövdingen fungerar som inte bara regeringens utan även kungahusets ombud i ett län, har hertigdömena med fördel anslutit till länsindelningen. En tydlig sådan strävan visar prinsessan Madeleines hertigdöme omfattande två landskap, Gästrikland och Hälsingland, vilka i stora drag sammanfaller med Gävleborgs län. Hennes son blev dock hertig av enbart Ångermanland, inte därtill Medelpad som utgör den andra hälften av Västernorrlands län. De fem prinsar som förlorade prinstitel, hertigdöme och plats i både tronföljden och kungahuset på grund av att de gifte sig icke-furstligt är nu alla döda, och av deras landskap har Östergötland, Gotland och Dalarna tagits i anspråk, medan Uppland och Småland är lediga. Det är också Västmanland och Västerbotten. Resterande sju landskap har aldrig förekommit som hertigdö-

men, och alla saknar överensstämmelse med ett helt län. Bohuslän och Dalsland ingår numera i Västra Götalands län, tillsammans med Västergötland, som innan storlänet bildades 1998 tilldelades kronprinsessan Victoria som hertigdöme. Härjedalen utgör tillsammans med Jämtland Jämtlands län, liksom nämnda Medelpad med Ångermanland Väster-norrlands län. Öland är en del av Kalmar län, vars största del tillhör Småland. Detta landskap är också problematiskt genom att det rymmer tre län med lika många landshövdingar att involvera i de hertigligen görandena. Norrbotten har traditionellt räknats som en del av landskapet Västerbotten och utgör dessutom endast en del av Norrbottens län. Sveriges största landskap, Lappland, med en fjärdedel av landets yta är delat mellan Västerbottens och Norrbottens län. Två utomäktenskapliga söner till Oscar I kallades informellt för prinsarna av Lappland, och både denna association och den opassande förleden i namnet på detta landskap i Sameland gör ett hertigdöme Lappland mindre sannolikt. När jakten på hertigdömen har tömt landskapsbanken är lösningen kanske att tillgripa 288 av landets kommuner – det vill säga alla utom Gotland och Härjedalen som också är landskap – och göra dem till grevskap. Inom några få år skulle kungen kunna få glädja sig åt barnbarns barn som är greve av Nässjö och grevinna av Botkyrka. Men efter ytterligare två generationer, när antalet i tronföljden har nått en god bit över 300, är också alla kommuner slut. Har Sverige då blivit för litet för sitt kungahus?

Icke-kungliga kungliga giften

Sedan 1980 kräver successionsordningen för behörighet till Sveriges tron inte längre två furstliga föräldrar utan endast en. När personer i tronföljden inte gifter sig jämbördigt halveras det furstliga ursprunget varje ny generation. Det har medfört att det utanför kungahuset finns ättlingar till tidigare kungar som har mer furstligt ursprung och även fler härstamningar från arvmonarkins utgångspunkt Gustav Vasa än de som ingår i tronföljden. De statschefsbehörigas legitimitet riskerar att ifrågasättas när skillnaden mellan deras och vanliga medborgares ursprung suddas ut. När kravet för att kunna bli statschef inte längre är ett helt furstligt ursprung utan bara en enda kunglig härstamningslinje, finns otaliga medborgare utanför kungahuset som uppfyller ett sådant villkor men utan möjlighet att nå statschefsposten, exempelvis ättlingar i hundratusental till Gustav Vasa. Steget är då kort till att alla medborgare ska kunna komma ifråga för landets högsta ämbete – genom att på lika villkor få ställa upp i regelbundet återkommande demokratiska val av statschef.

När de kungliga gifter sig med vanliga medborgare bryts den åtskillnad mellan kungahuset och folket som framhållits vara ett villkor för monarkens oberoende och möjlighet att representera hela nationen. Till statschefens släktskapskrets knyts också en större mängd utomstående personer, förutom de ingifta själva även deras syskon, kusiner och sysslingar, som kan ha svårt att bortse från fördelarna med att ha släktingar i kungahuset. Redan de första vasarna på tronen fick erfara problematiken i sin tids tappning, såsom Gustav Vasas hantering av de så kallade kungafränderna och Erik XIV:s avsättning efter att han gift sig med en undersåte.

En särskild utmaning för upprätthållandet av den grundläggande monarkiska mytbildningen om två artskilda slag av människor, furstliga och icke-furstliga, är att förklara hur vanliga människor numera i ett slag kan förvandlas till prinsar och prinsessor – kanske med trolldom eller genmanipulation.

Reformeringen av successionsordningen 1980 syftade till att likställa

män och kvinnor i tronföljden. Att dessutom avskaffa kravet på jämbördigt gifte nämndes över huvud taget inte i den socialdemokratiska regeringens direktiv i december 1975 till det som skulle bli Utredningen om kvinnlig tronföljd. Juristen Ingvar Lindell, som varit socialdemokratisk justitieminister 1957–1959 och landshövding i Hallands län 1959–1971, utsågs till enmansutredare. Inte heller i det utredningsbetänkande, Kvinnlig tronföljd (SOU 1977:5), som han i januari 1977 lämnade till den sedan valet 1976 borgerliga regeringen, framfördes något förslag i äktenskapsfrågan. Tvärtom tillät sig Lindell "påpeka att en uppmjukning av det ifrågavarande absoluta förbudet för tronarvingarna att gifta in sig i svenska privatfamiljer kan synas tveksam utifrån dynastiskt betraktelsesätt. Förbudsbestämmelsen avser nämligen att förekomma släktskapsförbindelser mellan kungahuset och 'folket'. Ett alltmera utökat antal äktenskap mellan tronarvingarna och vanliga svenska medborgare kan leda till att det 'kungliga blodet' blir allt mera urvattnat med påföljd att det blir allt svårare, biologiskt och socialt, att upprätthålla föreställningen om kungahusets särart och därmed också att motivera den ärftliga monarkin." Men när den nya regeringen lade fram sin proposition (1977/78:71) om kvinnlig tronföljd i december 1977 innehöll förslaget om grundlagsändring plötsligt också upphävande av förbudet mot icke-furstliga giften. Pådrivande för denna förändring var Riksmarskalksämberbetet genom sitt remissyttrande över utredningens betänkande. Ämbetet är kungens eget organ och det var således kungens egen uppfattning som framfördes – och segrade. Varken regeringen eller riksdagen redovisade någon konsekvensanalys, och regeringens förslag antogs både av riksdagen 1978 och av den nyvalda riksdagen 1979.

Kung Carl XVI Gustaf hade själv brutit traditionen och gift sig med icke-furstliga Silvia Sommerlath. Det hade han kunnat göra genom att utnyttja vad som måste betraktas som ett kryphål i grundlagen. Medan 1810 års successionsordning tydligt reglerade kravet på furstligt gifte för både prinsar och prinsessor har där inte funnits någon uttrycklig bestämmelse för den medlem av kungahuset som hunnit bli kung. Lagstiftaren förutsatte rimligen att en kung, som i normalfallet tillträder ganska högt upp i åren vid sin fars död, har gift sig långt före sitt trontillträde medan han ännu var prins. Så var också den blivande kungen Karl XIV

Johan redan gift när 1810 års successionsordning antogs. Det hade då varit närmast omöjligt att ta in ett jämbördighetskrav för kungen, eftersom hans hustru inte var av furstlig börd och han därmed skulle kunna hävdas vara obehörig till tronen. Intentionen att inte acceptera något annat än jämbördiga giften i kungahuset var i alla händelser kompromisslös, vilket inte minst demonstrerats genom alla de exkluderingar utan pardon av prinsar som under åren gift sig i strid med normen. Att kungen själv skulle bryta mot det fundamentala kravet på furstligt gifte vore naturligtvis ännu allvarigare, dels symboliskt, dels dynastiskt för efterföljande kungar bland hans ättlingar som då inte skulle ha den legitimitet som ett odelat furstligt ursprung förutsattes medföra.

Den föregående successionsordningen, antagen av kungen och riksdagen den 18 december 1809, utsåg den ogifte prins Kristian August till kronprins. Då framhölls redan i 1 § krav på furstligt gifte för honom som blivande kung: "Riksens Ständer uttryckligen sig förebehålla, at til Gemål ej må tagas enskild Svensk eller Utländsk Mans Dotter". Han dog redan den 28 maj 1810 och Bernadotte engagerades i hans ställe, med en ny successionsordning där motsvarande bestämmelse alltså tagits bort.

Subtiliteten i jämbördighetskravet aktualiserades när Gustaf VI Adolf skulle ingå sitt andra äktenskap. Då ifrågasattes om hans tillkommande, sedermera drottning Louise, var furstlig på det sätt som successionsordningen förutsatte. Hon hade ett ursprung på sina olika ansidor som var dynastiskt lika "fint" som hans. Invändningarna mot hennes börd var inte primärt att hon vid tiden för giften var Lady Mountbatten. Hon var född prinsessa von Battenberg, men hennes släkt hade växlat till engelska namn och titlar 1917 till följd av antityska stämningar under första världskriget, samtidigt som den regerande kungasläkten bytte från Sachsen-Coburg und Gotha till Windsor. Problemet var i stället att hon inte var född i ett suveränt furstehus utan i en adelsätt som tilldelats prins- och prinsesstitlar på grund av att hennes far var son till storhertigen av Hessen i ett morganatiskt äktenskap. Samtidigt var drottning Victoria av Storbritannien mormors mor till Louise, som därmed ingick i den brittiska tronföljden och för övrigt var nära släkt med sin blivande mans första gemål. Vigseln räddades slutli-

gen av den kognatiska tronföljden i Storbritannien och hovet där betygade att Louise var en del av det brittiska kungahuset.

En annan konsekvens av de nya tronföljdsprinciper som infördes 1980 är att det är numera är möjligt att ha dubbel behörighet till tronen, om man är ättling till kungahusets stamfader på mer än ett sätt. Den situationen uppstår om exempelvis båda föräldrarna är barnbarns barn till kungen och därigenom sysslingar som gift sig med varandra.

Vem är Sveriges rättmätiga monark?

Den stabilitet som följer av att det finns entydiga regler för vem som ska överta kronan efter en monarks död eller abdikation var det tyngsta argumentet när arvkungadömet infördes. Rakt motsatt verkan har den retroaktiva lagstiftning som tillgreps för att ändra grundlagsbestämmelserna om den svenska tronföljden 1980. Successionsordningens nya lydelse står i konflikt med den fundamentala rättsstatsprincipen att lagar inte ska ges tillbakaverkande kraft och öppnar för oklarhet om vem som egentligen är Sveriges rättmätiga regent. Godtyckligheten i valet av var i det kungliga släktsammanhanget som nyordningen infördes kan dessutom väcka en normativ debatt om även andra lösningar, som kan rymma både bättre logisk konsekvens och djupare historisk förankring.

Om saken gäller att införa en könsneutral tronföljd utan krav på furstligt gifte finns en rad alternativ. Att retroaktivt frånta den dittillsvarande kronprinsen rollen som tronföljare och framtida kung är inte en självklar lösning. Motsvarande reformering i Norge skedde utan retroaktivitet, så att kronprinsen där behöll sin plats i tronföljden, före sin äldre syster.

Inte heller var det givet att ändringen skulle ske från Carl Philip till Victoria, det vill säga att startpunkten för den fortsatta successionen skulle flyttas just ett steg före den dittillsvarande kronprinsen. Lika naturligt hade det varit att flytta den två, tre, fyra eller fem steg bakåt, varvid i samtliga dessa fall den nuvarande kungens äldsta syster, prinsessan Margaretha, hade hamnat först i tronföljden. Om man i stället gått ytterligare ett eller till och med två steg skulle man nå fram till huset Bernadottes stamfader Karl XIV Johan, som faktiskt anges i successionsordningen som kungahusets stamfader och utgångspunkt för den svenska tronföljden. Då skulle Carl XVI Gustafs kusin drottning Margrethe II av Danmark bli tronföljare. Båda dessa Margaretor fick namn efter sin gemensamma farmor respektive mormor, brittiska prinsessan Margaret, som var gift med Gustaf VI Adolf. Margrethe blev först som trettonåring insatt i den danska tronföljden genom en grundlagsändring, och passande nog hade hon samma namn som sin enda föregång-

are som regerande drottning i Danmark, grundaren av den dansk-norsk-svenska Kalmarunionen. Margrethe II som ny unionsdrottning i Danmark och Sverige realiserades aldrig, och nu har hon också stigit ned från sin danska tron.

Om Carl Philip eller hans ättlingar vill ifrågasätta den retroaktiva grundlagsändringen har de starkt stöd i den lydelse som alltjämt finns i successionsordningen: Karl XIV Johans "äkta manliga bröstarvingar skola äga rätt till den svenska tronen" enligt principen om förstfödslo-rätt. Det innebär i dag Carl Philip som tronföljare och kronprins. Den kvinnliga tronföljden infördes 1980 genom en ändring i successionsordningen men den nya lydelsen motsäger det som – hela tre gånger – i samma grundlag alltjämt slås fast om Karl Johans manliga bröstarvingar.

Bernadotte blev 1810 lösningen på tronföljdfrågan när det inte fanns någon man kvar i det gamla kungahuset som kunde efterträda den åldrade Karl XIII. Denne var den siste i den räkka av efterkommande till Gustav Vasa på tronen som man vinnlagt sig om att upprätthålla i kamp mot utslocknanden på manslinjen. Eftersom den svenska arvmonarkin i grunden är Gustav Vasas, skulle en konstruktion kunna vara att backa tillbaka till honom och följa den äldsta linjen. Utan begränsning av kön och andra behörighetskrav skulle då sannolikt en viss Harris i USA stå på tur att bli Sveriges statschef – inte Kamala men väl Jack Harris i Maryland. Med uppemot ett par hundra tusen nu levande personer som härstammar från Gustav Vasa skulle risken för kungahusets utslocknande vara obefintlig.

Även om alla ättlingar till den förste vasakungen hittills inte har ingått i tronföljden har många av dem haft betydelse i svenskt samhällsliv. Bland hans efterkommande finns en stor del av Sveriges sociala, politiska, ekonomiska och kulturella elit under det senaste halva årtusendet. Förutom Sveriges alla kungar och regerande drottningar ryms i hans kognatiska släkt både otaliga vanliga svenska familjer och en mängd ytterligare makthavare, såsom statsministrar, riks- och statsråd, riks- och lantmarskalkar, talmän och riksdagsledamöter, justitie- och regeringsråd, generaler och amiraler, biskopar, ambassadörer, landshövdingar, generaldirektörer, storföretagsledare och fackförbundsordförande, alla

tio nuvarande monarker i Europa, tidigare kejsare i Tyskland, Österrike och Ryssland, en president i Finland, premiärministrar i Storbritannien och generalsekreterare i FN. Till släkten hör vidare flera nobelpristagare och många välkända forskare, journalister, författare, regissörer, skådespelare, kompositörer, artister, konstnärer och professionella idrottare.

Ett ytterligare alternativ skulle vara att återvända till den medeltida svenska kungaätten, som blev gemensam för Sverige, Norge och Danmark i Kalmarunionens form och störtades av Gustav Vasa. Denna, den Oldenburgska ätten, fortsatte att regera i Danmark till 2024 och sitter i dag på tronerna i Norge och Storbritannien. Villkoren för oldenburgarnas anspråk på Sveriges krona skulle, utifrån de historiska förhållanden som detta kan grundas på, vara förknippade med manlig tronföljd och furstliga giften. På tur inom Oldenburgska ätten står närmast greve Ingolf af Rosenborg, tidigare prins som nu skulle ha varit Danmarks kung om inte kvinnlig tronföljd införts där, och efter honom Norges kung Harald V, hans son Haakon och sonson Sverre. Om en därmed återupprättad personalunion mellan Sverige och Norge skulle vara ett hinder, går budet vidare till en sonson till danske Christian X:s och norske Haakon VII:s bror Harald, greve Ulrik af Rosenborg med sonen Philip. Därefter följer de efterkommande till först grekiske kung Konstantin II och sedan brittiske prins Philip. Även med dennes son kung Charles III, sonson William och sonsöns son George skulle en personalunion uppstå. Huvudman för hela Oldenburgska ätten är sedan 2023 hertig Ferdinand av Schleswig-Holstein, som också har två yngre bröder. Ingen av de kvarvarande männen inom den sedan år 1088 kända ätten uppfyller dock längre kravet på furstligt gifte.

Man kunde också tänka sig att återgå till successionen efter Sveriges avsatte kung Gustav IV Adolf. Efter honom skulle då i arvslinjen komma hans son Gustaf, som var kronprins fram till faderns avsättning 1809 och därefter bar titeln prins av Vasa men hyllades av gustavianerna som Gustaf V. Han efterlämnade ingen manlig ättling och slöt därmed på manslinjen det avsatta svenska kungahuset vid sin död 1877. Enligt en fursterättslig praxis kunde då tronföljden ha överförts till eller via den kvinna som enligt förstfödsrättsprincipen stod närmast. Det var i hans fall dottern Carola, som var gift med kungen av Sachsen men dog barn-

lös 1907. Därefter i turordning kom Gustav IV Adolfs dotter Sophie, som var gift med storhertigen av Baden men död sedan 1865. Hennes son storhertig Friedrich I hade också avlidit, tidigare under 1907. Efter honom följde hans son storhertig Friedrich II, som dog barnlös 1928. Linjen fortsätter därför till Friedrich I:s bror Wilhelm, men han var inte gift med en prinsessa av ett suveränt furstehus, varför hans son, den tyske rikskanslern markgreve Max von Baden, inte skulle ha kommit ifråga. Ingen ytterligare man återstår inom huset Baden, varför nästa i ordning skulle vara Friedrich I:s dotter Victoria, som gifte sig med sedermera kung Gustaf V av Sverige. Därefter skulle på tronen återfinnas Gustaf VI Adolf och Carl XVI Gustaf, alltså samma utfall som 1810 års successionsordning.

Samtidigt finns ett av riksdagen och kungen år 1809 utfärdat ovillkorligt förbud för vissa personer att någonsin bli Sveriges kung: "At, sedan Wi på de skäl den af Oss under den 10 Maji detta år uprättade och med Wåre Namns och Sigills undersättande bekräftade Riks-Act förmår och innehåller, enhälligt förklarar Wår för detta warande Konung, Gustaf IV. Adolph och Hans Bröstarfwingar, så födde som ofödde, för nu och ewerldeliga tider förlustige Sweriges Krona och Regering", som det står i 1809 års successionsordning. Just en sådan bröstarvinge till Gustav IV Adolf är hans dottersons dottersons sonson Carl XVI Gustaf, som alltså för all framtid blivit utesluten från att vara kung i Sverige.

Den förändring av tronföljden 1980 som de borgerliga partierna genomdrev mot kungens och vissa moderaters och alla socialdemokraters och vänsterpartisters vilja var till namnet en jämställdhetsreform men till gagnet en räddningsaktion för att hindra kungahuset från att utslöckna. Med facit i hand visade sig reformen dels skapa nya problem för monarkin som till och med kan äventyra dess existens, dels inte vara nödvändig för att rädda monarkin. Kungen fick en son, Carl Philip, och han har fått tre söner, vilket utifrån historiens erfarenheter skulle vara både tillräckligt och mer lätthanterligt för en fortsatt monarki. Detta scenario hade dock förutsatt avskaffande av kravet på furstligt gifte, eftersom Carl Philip annars skulle ha uteslutits ur tronföljden 2015 på grund av sitt äktenskap.

Oavsett hur tronföljdsreglerna har konstruerats är det agnatiska

släktbegreppet centralt när furstliga ätter avgränsas och benämns. När exempelvis Sveriges tron efter drottning Kristina övergick till hennes kusin Karl X Gustav, ersattes ätten Vasa av ätten Pfalz, trots att båda kusinerna var barnbarns barn till Gustav Vasa. Ett skifte av ätt visar sig också i att ett nytt släktvapen tar plats i riksvapnets hjärtsköld. Med den nu gällande successionen kommer ätten Bernadotte efter Victoria att bytas ut mot släkten Westling på tronen, trots att det fortfarande finns tronföljdsberättigade agnatiska medlemmar av ätten Bernadotte.

Direkt efter att det andra och slutgiltiga beslutet om ändring av successionsordningen hade fattats protesterade greve Hans Wachtmeister i riksdagen den 7 november 1979 genom att avge följande röstförklaring, som stod i samklang med kungens uppfattning: "För det första innebär beslutet ett ensidigt avtalsbrott, märkligt nog inte påtalat i vare sig proposition eller utskottsbetänkande. Enligt 1810 års överenskommelse mellan kronprins Karl Johan och ständerna skulle manlig tronföljd tillämpas, så länge någon manlig medlem av huset Bernadotte i tronberättigad ställning finnes. Om riksdagen kommit fram till att avtalet bör upphöra hade den enklaste hövlighet krävt att man diskuterat igenom saken med den andra parten, men inga handlingar som delgivits oss riksdagsmän vittnar om att man ens orkat göra den gesten. Sådant är icke riksdagen värdigt. För det andra innebär den faktiska avsättning av kronprins Carl Philip som kommer att ske vid årsskiftet 1979–1980 och varigenom man återför historien till Vasatiden och Gustav IV Adolf en retroaktiv stiftning av grundlag och därigenom, som professorn i offentlig rätt Gunnar Bramstång uttalat, överträdelse av principer som i en rättsstat måste betraktas som fundamentala. För det tredje får fullt kognatisk tronföljd allvarliga konsekvenser för den historiska kontinuiteten. Det kan bli nya konungahus vid varje tronskifte, även om man skulle manipulera med namnen på ett sätt som helt bryter med de genealogiska regler som gäller i den västerländska kulturvärlden. Vår nuvarande konung kommer att bli den siste Bernadottekungen på Sveriges tron, ett faktum som man varit förvånansvärt litet angelägen om att delge vårt folk."

Carl XVI Gustaf blev kung när hans farfar Gustaf VI Adolf avled den 15 september 1973, samma dag som Daniel Westling föddes. Denne är

stamfader för den släkt som enligt successionsordningen står i tur att efterträda Bernadotterna på tronen, och datumet framstår som en brytpunkt mellan en gammal och ny era för den svenska monarkin.

Att kronprinsessan Victoria nu är den som står på tur att bli Sveriges nästa monark är resultatet av en närmast osannolik räcka av händelser. Syftet med tronföljdsreformen 1980 var att åstadkomma könsneutralitet, men det är tack vare sin härstamning på obruten manslinje och att kvinnor saknat successionsrätt som hon har fått sin position. Om reformen verkligen utformats med full likställdhet mellan kvinnor och män hade inte hon utan någon annan varit tronföljare i dag.

Victorias väg till tronen hade också kunnat sluta långt tidigare vid någon av flera kritiska anhalter: Om inte Hjalmar Branting hade räddat kvar Gustaf V utan republik införts 1917 eller 1918. Om inte prins Gustaf Adolfs femte försök att få en son för att rädda tronföljden hade lyckats i sista stund 1946 innan han omkom. Om inte Socialdemokraterna under flera decennier avstått från att utnyttja sin majoritet för att avskaffa monarkin. Om inte de borgerliga och Socialdemokraterna inför den nya regeringsformen slutit kompromissen i Torekov 1971 om att behålla kungen. Om inte en socialdemokrat tryckt på fel knapp i riksdagen 1975 så att det blev en utredning om kvinnlig tronföljd trots en riksdagsmajoritet emot. Om det inte blivit borgerlig valseger 1976 så att tronföljdsreformen kunde antas vid ett första grundlagsbeslut 1978. Om inte jämberördighetskravet hade avskaffats av den nya regeringen, trots utredningens motsatta uppfattning. Om inte kronprins Carl Philip hade fötts först efter det första grundlagsbeslutet då effekten av retroaktiviteten ännu inte visat sig. Om det inte blivit en borgerlig valseger även 1979 så att grundlagsändringen kunde fullbordas detta år. Om inte riksdagen hade utsett Victorias far till ny stamfader för kungahuset i stället för Karl XIV Johan. Och om inte riksdagen hade tillgripit retroaktiv lagstiftning vid införandet av de nya tronföljdsreglerna.

Stärkt kungamakt efter hundra år av demokrati

När hundraårsminnet av det demokratiska genombrottet i Sverige uppmärksammades 2017–2022 hade man kunnat förvänta att riksdag och regering skulle ta tillfället att ytterligare stärka den svenska demokratin. I stället valde de båda statsorganen att stärka monarkin, det vill säga den långa demokratikampens främsta motståndare.

Steg för steg med början 1809 har riksdagen minskat kungens makt. Men 2022 beslutade riksdagen att han skulle återfå ett av sina maktmedel: rätten att dela ut ordnar till svenska medborgare. Denna befogenhet hade han fråntagits, med undantag för utdelning till medlemmar av kungahuset, i samband med att den nya regeringsformen infördes 1975.

Ordna är ett instrument för kungen att belöna personer och infördes som ett alternativ till att adla, vilket innebar en upphöjelse som gick i arv medan en orden är en personlig utmärkelse. Ordensväsendet har en militär och religiös dimension, med rötter i de kristna korstågen. Det framträder bland annat i ordensinnehavares titel riddare och ordensteckens form av ett kors. Till skillnad från en medalj är en orden egentligen en sammanslutning som man blir upptagen i vid utnämningen, vilket ordensinsignier såsom ordenskors, kraschan, band och kedja är yttre tecken på.

De tre ordnarna Nordstjärneorden, Svärdsorden och Vasaorden återinfördes för svenskar 2022 med avsikt att användas för belöning av förtjänstfulla insatser inom civil offentlig, militär respektive privat verksamhet. Serafimerorden, som är rikets förnämsta, förbehålls fortfarande kungahuset och utländska statsöverhuvuden. Härutöver förfogar kungen sedan tidigare över en uppsättning kungliga medaljer, som har utdelats i allt större mängd efter ordensreformen 1975.

Det har alltid varit en central funktion i monarkin att kungen förvärvat betydelsefulla personers lojalitet. Det har skett genom godsfrälningar, tjänsteutnämningar, adelskap, ordnar, medaljer, middagsinbjudningar och andra former av ekonomiska och prestigemässiga gåvor. Till

gåvans psykologi hör en underförstådd förväntan om gengäld, som i det kungliga sammanhanget framför allt innebär stöd, om än bara i form av en allmänt positiv inställning till givaren. För den som under högtidliga former och medieuppmärksamhet fått ta emot en orden eller medalj ur kungens hand på Slottet är det knappast möjligt att uttrycka annat än lovord om monarkin och kungen personligen. Effekten förstärks genom att mottagarna är framgångsrika och kända personer, och kungen drar nytta av att vara en del av den positiva uppmärksamheten kring dem.

Kungen är ordnarnas stormästare och förfogar över en särskild korporation vid sidan av kungahuset och hovet, Kunglig Majestäts Orden, som varken är en del av staten eller privat. Där finns en organisation med ordenskapitel, ordenskansler, ordensintendent, ordenshärold, ordenskanslist, ordensarkivarie, kunglig vapenmålare och ett nyinrättat ordensråd.

Det återupprättade ordensväsendet, som trädde i funktion 2023, innebär att riksdagen har gett kungen en kraftigt förstärkt roll som rikets högste utvärderare av medborgarnas insatser. Det är kungen som beslutar vem som ska tilldelas en utmärkelse i form av en orden eller en medalj. Han har alltså makten att avgöra vem i Sverige som är förtjänt och vem som inte är det.

Förstärkningen av kungens ställning genom ordnarnas återupplivande följer av både den högsta utvärderingsmakten i sig och den lojalitets-säkring som den möjliggör.

Demokratier som Schweiz, Irland och USA delar inte ut ordnar till sina medborgare. Bland moderata riksdagsmotioner om att Sverige borde överge denna krets av länder noteras argumentet att det ordensväsen som inrättades i Ryssland av tsaren men avskaffades vid revolutionen 1917 nu har återinförts av den ryska regeringen. Det är ett minst sagt tvivelaktigt föredöme.

I utredningen inför det svenska återinförandet finns inga överväganden kring vilken funktion ett belöningssystem med ordnar och medaljer egentligen har, i synnerhet inte som kungligt maktinstrument. Man letar också förgäves efter någon form av intellektuellt resonemang om vad som är en förtjänstfull insats, om orsaksbildens betydelse för en sådan och om relevansen hos det som uppnåts. Har kungen kompetens

och kurage att i sin bedömning av svenska folkets framgångar bortse från vad medievärlden lyfter fram, såsom sportresultat betingade av ärvda kroppsförutsättningar och utan någon nytta för samhället, för att i stället spåra upp föredömliga värn i det tysta inom exempelvis forskning, undervisning, vård eller säkerhetsarbete av verklig betydelse för många människor i vardagen?

Siste kungen historisk

Kung Carl XVI Gustaf är historisk som den sista monarken i Sverige med ett traditionellt furstligt ursprung på alla släktsidor. År 2023 högtidlighölls både att det gått 500 år sedan Gustav Vasa lät sig utses till kung och att den nuvarande kungen, som är hans 91-faldiga ättling, suttit på tronen under en tiondel av detta halvmillennium. Regeringen hävdade därvid i sin proposition (2022/23:123) till riksdagen om att göra dagen för dennes tronbestigning 1973 till allmän flaggdag att han skulle vara historisk i ytterligare ett avseende: "Han är därmed Sveriges genom tiderna längst regerande monark."

Kungen framförde själv i sitt tal vid sin jubileumsbankett att "Ingen monark i Sverige har haft förmånen att verka så länge som jag." Samma budskap gav kungahuset på sin hemsida och talmannen instämde med emfas i sitt tal till kungen: "Ingen har på tusen år regerat så länge som han. Ingen har före honom suttit på tronen, drottning Kristinas silvertron där borta eller någon annan tron, i 50 år, inga kända kungar som Karl XIV Johan eller Gustav II Adolf där borta eller och [sic] inte någon annan heller." Och medierna har reflektionslöst gett spridning åt utsagan.

50 år kan framstå som blygsamt vid jämförelse med exempelvis brittiska drottning Elizabeth II, som vid sin död 2022 hade suttit på sin tron i över 70 år. Så länge har dock ingen svensk monark regerat, men det finns utmanare till Carl XVI Gustafs 50 år. Det råder ingen tvekan om att han tillhör kretsen av de tre som varit kung i Sverige längst.

Magnus Eriksson (1316–1374) regerade som mest över ett territorium från Karelen till Grönland med Sverige, Finland, Norge, Island och Skåne. I hans kungagärning märks avskaffande av träldomen 1335 och införande av en gemensam lag för hela Sverige i stället för landskapslagarna omkring 1350. Han valdes som treåring till kung den 8 juli 1319. Under hans levnad lyckades såväl sönerna Erik och Håkan som systersonen Albrekt bli kungar, men utan att Magnus frånträdde rollen som kung. Erik var inte erkänd i hela riket, Håkan och Magnus samregerade och Albrekt kontrollerade inte Västergötland, Dalsland och Värmland,

som utgjorde en tredjedel av riket och behölls av Magnus och Håkan. Magnus var fängslad 1365–1371 men fortfarande kung och fortsatte att regera över västra Sverige efter frigivningen fram till sin död den 1 december 1374. Han var alltså kung under 55 år, 4 månader och 24 dagar eller 20 236 dagar. Det rekordet kan kung Carl XVI Gustaf slå med en dag den 9 februari 2029.

Inte endast Magnus Eriksson med sina dryga 55 år kan sägas ha varit kung längre än Carl XVI Gustaf. Båda skulle kunna anses överträffade av den första unionskungen över hela Norden, Erik av Pommern. Han var kung i hela dåvarande Sverige 1396–1439, det vill säga drygt 43 år, och därtill som norsk kung 1389–1442 nästan 10 år ytterligare i Bohuslän, Jämtland, Härjedalen och nordligaste delen av Dalarna. Efter sin tid på Sveriges, Norges och Danmarks troner behöll han Gotland till 1449. Han var alltså kung och han behärskade hela eller delar av Sverige under 60 år, 1389–1449.

Att Magnus och Erik inte alltid kontrollerade hela riket har en motsvarighet i att nuvarande monarkens domän också bara är en del av det som var hans föregångares Sverige, med reduktion av inte minst hela Finland.

Att hävda att 50-åriga Carl Gustaf varit kung i Sverige längre än 55-åriga Magnus och 60-åriga Erik innebär att man exkluderar en tredjedel av Sveriges landskap: Västergötland, Dalsland, Värmland, Bohuslän, Jämtland, Härjedalen, Dalarna och Gotland.

Om man för att få nuvarande kungens 50 år till rekord drar bort Magnus Erikssons tid i fängelse, så avviker man från hur man ser på andra kungars tid som monark. Exempelvis anses Haakon VII ha varit Norges kung i nästan 52 år 1905–1957, trots att han på grund av tyskarnas ockupation befann sig i landsflykt 1940–1945 och då inte de facto regerade Norge. Inte heller brukar man reducera Carl XVI Gustafs regeringstid till endast ett drygt år med hänvisning till att inte han utan i stället regeringen har regerat Sverige sedan nya regeringsformen trädde i kraft 1975.

Vid sidan av uttrycket " varit kung i Sverige " förekommer mer eller mindre sammanfallande synonymer såsom " varit kung av Sverige ", " varit Sveriges kung ", " regerat Sverige ", " varit Sveriges regent ", " suttit på

Sveriges tron" och "burit Sveriges krona". Inget därav talar nog till Carl XVI Gustafs fördel. Exempelvis har han aldrig burit den svenska kungakronan och förmodligen inte suttit på kungatronen sedan riksmötets sista öppnande enligt den gamla grundlagen 1974.

Det är vidare lätt att hemfalla till att anakronistiskt se på de komplexa och instabila förhållandena under medeltiden med vår tids ögon. Man måste ha i tanken att någon kan vara kung de jure respektive de facto, i bästa fall båda samtidigt och över hela landet. Medan vi är vana vid att varje monarki har en kung, så förekom tidigare såväl medregenter som motregenter i ett och samma land och därtill unionsmonarker som var kungar över mer än ett rike samtidigt.

Under jubileumsåret hävdade alltifrån kungahuset till Sveriges radio att det var Sverige som fyllde 500 år, det vill säga att Sverige föddes när Gustav Vasa steg upp på tronen. Sveriges hela medeltid är då omintetgjord. En sådan verklighetsbeskrivning kan vara en bra strategi om man vill hävda att kungens 50 år är rekord. Då kan varken Magnus eller Erik konkurrera. De måste ha varit kungar någon annanstans, eftersom Sverige alltså ännu inte fanns på deras tid.

Vid högtidligheterna hördes också att Bernadotte är den dynasti som innehaft Sveriges tron längst tid, dittills 205 år. Då räknas alltså inte succession genom kvinnor. Annars regerade kung Erik den helige, Sveriges nationalhelgon, och hans ättlingar under omkring 370 år, från 1150-talet fram till att Gustav Vasa störtade dem 1523. Med det kvinnoexkluderande synsättet kommer dynastin Bernadotte att upphöra när dynastin Westling tar vid.

Monarkins argument

Monarki, som innebär att landets statschef tillsätts genom arv inom en viss släkt, är odemokratiskt eftersom demokrati bygger på alla människors lika värde och att alla medborgare fritt kan både välja sina politiska företrädare och kandidera själva. För en demokrat är detta tillräckligt för att ta ställning emot monarki.

Trots det finns i Sverige alltså en betydande andel av befolkningen som är för monarki. Anhängarna använder en rad argument, som alla kan ifrågasättas i ett demokratiskt perspektiv:

"Monarkens ställning är given av Gud – han är kung av Guds nåde – och det ska inte folket sätta sig över." Ett sådant synsätt utesluter demokrati. Och hur kan en troende vara säker på att någon som folket väljer inte är ett uttryck för Guds vilja?

"Kungen och hans ätt har rätt till kungariket, som skapades av hans förfäder för flera hundra år sedan." Rätten att tillsätta och avsätta kung och kungahus har ända sedan arvmonarkin infördes tillhört riksdagen, och riksbygget har alltid bekostats av Sveriges folk. De villkor som uppställdes för den nya kungaätten 1810 uppfylls inte av den nuvarande kungens efterkommande, som därmed inte kan åberopa någon rätt till riket från fördemokratisk tid.

"Vissa människor är bättre skickade att leda ett land, och då är det bra att statschefsposten går i arv inom deras släkt." Förutom att någon kungagen inte har påvisats, ger historien otaliga exempel på dysfunktionella statsledare som ärvt sin position.

"Att ha en statschef som är av kunglig börd ger prestige åt landet." I en verklig demokrati har en statschef som valts av folket i fria val där alla medborgare har fått kandidera en överlägsen legitimitet – och därmed prestige i demokraternas ögon. Jämför hur måttfull den folkliga uppslutningen är när en monark avlägger statsbesök i Sverige med uppståndelsen vid president Obamas Stockholmsvisit 2013, som dessutom bara var ett officiellt besök på statsministerns inbjudan.

"De kungliga har stark legitimitet genom sin härstamning från tidigare kungar och sitt furstliga ursprung i övrigt." Kungahusets medlem-

mar är numera, till följd av att de gifter sig med vanliga människor, inte exklusivt kungliga och det furstliga ursprunget halveras för varje generation. Även en tilltagande mängd människor utanför kungahuset har kungar bland sina förfäder, och vissa har till och med mer kunglig härkomst än de som ingår i tronföljden.

"Landet har alltid varit en monarki, i över tusen år, och det är viktigt att slå vakt om traditioner." Alla traditioner bör självfallet inte bevaras, särskilt inte sådana som strider mot vår tids samhällssyn. Tradition övertrumfar inte grundläggande demokratiska principer och folkvilja när riksdagen ska avgöra vad som ska gälla i landet. Adeln, statskyrkan, stadsprivilegierna och dödsstraffet är exempel på andra månghundraåriga samhällsföreteelser som avskaffats, i stor överensstämmelse med svenska folkets demokratiska värderingar.

"Genom att statschefsämbetet ärvs behålls samhällets förankring i historien." Den svenska historien består av mycket mer än kungar och drottningar, inte minst sådant som är mer relevant att knyta an till för ett nutida demokratiskt statschefskaap. Från medeltiden och framåt finns många inslag av demokrati som visar att allmogen här har varit mer delaktig i samhällslivet genom århundradena än i de flesta andra länder, bland annat på grund av en svag kungamakt.

"Kungen personifierar den svenska historien." Att Sveriges historia är präglad av kungars maktutövning med krig, förtryck och orättvisor är opassande att konservera i dagens statschefsämbete.

"Kungen är en utmärkt symbol för Sverige och behövs för att skapa goodwill för landet." Att som främsta företrädare för en demokrati använda själva symbolen för demokratins motsats, monarki, kan omöjligt vara det bästa valet. Det kan knappast vara så att ett demokratiskt Sverige internationellt vill förknippas med ett fördemokratiskt samhällssystem.

"När rikets högsta ämbete går i arv undviks osäkerhet och konflikt om vem som ska tillträda." Den konflikt som ett val mellan flera kandidater innebär är en tillgång och syftar till att den som är bäst skickad och har störst förtroende bland medborgarna ska utses. Genom den retroaktiva förändringen av tronföljden har dessutom lagts grund till en större ovisshet om vem som ska bli kung eller drottning än om vem som

går segrande ur ett lätträknat demokratiskt val.

"Kungen företräder alla svenskar, medan en vald statschef bara stöds av en del av folket." Det finns demokratiskt valda statschefer som har betydligt större uppbackning än vad opinionsundersökningar har noterat för Sveriges kung. I Norden fick exempelvis Vigdís Finnbogadóttir 94 procent av rösterna i det isländska presidentvalet 1988, medan det svenska kungahusets förtroendesiffror i Medieakademiens förtroendebarmeter var nere på 35 procent 2011.

"En kung är oberoende av och står över särintressen, eftersom ämbetet ärvs inom en familj som inte är släkt med vanliga medborgare." Sedan mer än ett halvsekel har kungahusets medlemmar undantagslöst gift sig med icke-furstliga personer och en tilltagande mängd människor i samhället har släktband till dem som har exklusiv behörighet att kunna bli Sveriges statschef. Kungen och kungahuset har också på flera andra sätt anknytning till olika särintressen.

"Endast den som föds kunglig kan förbereda sig tillräckligt för att utföra de kungliga uppgifterna." Varken födsel eller uppfostran garanterar lämplighet och skicklighet, vilket i stället bättre framvaskas i ett fritt val bland 7,5 miljoner möjliga alternativ inom det svenska folket. Historien är full av exempel på olämpliga monarker som fötts till sin roll. Principen skulle också utesluta att Silvia, Daniel och Sofia är skickade för sina kungliga uppgifter, eftersom de inte har kunglig börd.

"Genom att de olika monarkiernas kungafamiljer är släkt med varandra knyts värdefulla band mellan länderna." De kungliga gifter sig inte längre med andra kungliga. Därmed uppkommer inte några nya dynastiska allianser, och släktskapen mellan kungahusen blir allt mer avlägsna för varje generation. Personerna i tronföljden har i stället betydligt närmare släktförbindelser med familjer i den egna befolkningen.

"Ett bibehållet kungahus leder till demokrati, vilket visas av att flera av världens mest demokratiska länder är monarkier." Nej, i stället har i de flesta länder monarkin avskaffats för att uppnå demokrati. Där monarkin fortfarande finns kvar kan detta förklaras med att demokratiseringen skett på ett pragmatiskt sätt så att ett ärftligt statschefsämbete som frångits politiska befogenheter har kunnat bibehållas och uppslitande konflikter om statsformen undvikits.

"Monarki är ett billigt statsskick och det skulle bli minst lika dyrt med en president, som det kostar att hålla val för att utse." Med ett demokratiskt system där regeringschefen också är statschef skulle kostnaden för statsledningen reduceras betydligt. De senaste åren har anslaget i statsbudgeten till statschefen varit uppemot 190 miljoner kronor per år. I själva verket är kostnaderna för monarkin oerhört mycket högre, omkring 1,5 miljard om året, enligt Republikanska föreningens beräkningar. En jämförelse av arvode och andra förmåner till kungen med motsvarande till statsministern, som är den som utför kungens ursprungliga arbetsuppgift att regera landet, saknar alla rimliga proportioner. Och om man ser uteblivna val som en besparingskälla skulle ännu bättre resultat kunna uppnås genom att avskaffa alla val.

"Monarki är praktfullare än republik." Den i nutid till stor del substanslösa prakt, stundom gränsande till prål, som garnerar kungahuset är hämtad från fördemokratisk tid och manifesterar den över- och underordning som är monarkins kärna. Republiker som Finland, Frankrike och USA visar att det går utmärkt att utforma värdiga statsceremonier med lämpliga inslag hämtade från historien.

"Om republik införs skulle vi få någon avdankad politiker som statschef, liknande dagens landshövdingar." Om landets statschef är regeringschefen och denne utses i val av och bland alla medborgare, kommer han eller hon att vara den som folket anser allra bäst lämpad för uppdraget.

"Kungen behövs för att avlasta den politiska ledningen." Hur kan då republiker som USA, 32 gånger större än Sverige, alls styras när de saknar en monark för att sköta representationen? I stället framstår det som en fördel och högst naturligt att just den som är landets verkliga ledare också är dess främsta representant.

"Kungen är landets fasta punkt som folket inte minst i kris och krig kan sätta sin tillit till, medan politiker kommer och går." Kungen saknar helt befogenheter för att ta ledningen om landet utsätts för fara. Det är inte heller givet att den som ärvt statschefsämbetet har de egenskaper och den erfarenhet av politiskt ledarskap som fordras. Jämför kung Carl Gustaf med president Zelenskyj som statschef vid ett angrepp från Ryssland.

"Kungen är den högsta garanten för den svenska demokratin och rättsstaten." Detta innebär att man satt bocken till trädgårdsmästare. Kungen och kungahuset är den del av det offentliga Sverige som inte fullt ut följer vare sig demokratin eller rättsstatens principer.

"Kungen saknar makt och är därför förenlig med demokrati." Kungen saknar ingalunda makt. Makt är förmåga att få det man vill ha, och hans både sociala och ekonomiska behov tillgodoses i högsta grad i form av prestige och materiell standard utan motstycke. Det som kungen önskar är det mycket sannolikt att hans omgivning levererar, genom att hovfunktionärer, politiker, myndighetsföreträdare eller företagsledare står till tjänst. Att kungen i dag inte låter fängsla sina motståndare beror mindre på att han inte kan än att han inte behöver. Att kungen inte längre har makt över sakpolitiska frågor, med ständig utsatthet för motståndares kritik och medias granskning, ser han förmodligen som en befrielse. Genom sina besök, tal och andra framträdanden har kungen också viss dagordningsställande makt genom att välja vilka samhällsfenomen han vill rikta uppmärksamhet mot. Kungens och fåfängans makt går hand i hand – genom sin blotta närvaro får han vuxna, välutbildade människor att bete sig som skrämda barn och underdånigt kröka sina ryggar.

"Kungen är opolitisk." Tvärtom är kungen chef för just ett politiskt system, Sverige. Inte heller i partipolitisk mening är kungen opolitisk. Monarki är politik och en fråga om demokrati. Kungens vara eller inte vara är i högsta grad en ideologisk konflikt mellan höger och vänster – mellan monarki och demokrati.

"När kungen inte ens formellt deltar i styrelsen av landet stör han inte demokratin." Redan förekomsten av en kung i det politiska systemet påverkar demokratin. Förutom att det blockerar medborgarnas möjlighet att påverka vem som är statschef, är en konsekvens att vi har parlamentarism, som inte minst de senaste åren utmanat både demokrati och effektivitet i samband med utdragna försök att bilda stabila regeringar.

"Kungen har inte längre några uppgifter i det politiska systemet och då gör det inget att han finns kvar." Snarare blir då slutsatsen att kungen inte längre behövs. Hans tjänst och därmed arvode kan sparas in.

"Monarki är ett väl fungerande statskick." Ja, för kungen och hans familj, med minimala plikter och maximal utdelning, men inte för demokratin. Det fungerar inte för ett land som vill vara ett av världens mest demokratiska att representeras av en symbol för demokratins motsats och att medborgarna förnekas möjlighet att välja och bli valda till den främsta företrädaren för landet.

"Folket vill ha monarki och alla gillar kungahuset." Andelen av svenska folket som vill behålla monarkin har sjunkit över en längre period och har det senaste decenniet legat strax över 50 procent. Samtidigt är stödet för demokrati massivt. Mycket talar för att monarkins vara eller inte vara är en icke-fråga för många och att stödet skulle vara betydligt lägre om statsformen övervägdes mer ingående i ett demokratiskt perspektiv. Det kan noteras att andelen som vill ha monarki är så gott som obefintlig i de två nordiska länder som har övergått till republik. Den positiva bild av kungahuset som framträder i medier är snarare ett uttryck för monarkins kommersiella värde som underhållningsgenre än ett utbrett aktivt stöd för monarki som statsform.

"Monarki är demokratiskt eftersom riksdagen har bestämt att vi ska ha en kung och ett kungahus." Det nuvarande kungahuset tillsattes av riksdagen 1810, mer än hundra år före demokratins genombrott. Det har i riksdagen under lång tid funnits majoritet för att avskaffa monarkin, men av partitaktiska skäl har det ännu inte genomförts. Demokrati är dessutom inte bara en beslutsregel utan rymmer även grundläggande värden som inte kan åsidosättas bara för att 51 procent vid tillfälle skulle vilja det, såsom alla människors lika värde och att alla medborgare fritt kan både välja sina politiska företrädare och kandidera själva.

"Kungen reser runt i landet och träffar många människor, så han har unik kunskap om Sverige." Det gör också statsministern och övriga statsråd, med den avgörande skillnaden att det kungen erfar inte kommer till användning eftersom han inte längre deltar i riksstyrelsen. Myn-digheter, kommuner, organisationer och företag tvingas ägna tid åt att förbereda och genomföra kungabesök utan att erfarenheterna används av det politiska systemet för att göra landet bättre.

"De kungliga är så vanliga och därför bra representanter för Sveriges land och folk." Kungafamiljen är definitivt inte någon genomsnittsfamilj

utan lever under helt andra förhållanden än övriga medborgare. Att framstå som folkliga – men samtidigt upphöjda och oåtkomliga – är ett sedan lång tid beprövat PR-grepp. Om det är vanlighet som eftersträvas är en enklare lösning på statschefsfrågan att folket bland alla medborgare får välja den som är bäst lämpad att leda och företräda landet.

"Numera får de kungliga gifta sig med vanliga människor och därmed har kungahuset blivit modernt och demokratiskt." Detta är feltänkt. För en plats i tronföljden krävdes tidigare att båda föräldrarna var av furstlig börd, men efter förändringen 1980 fordras nu endast att en av dem är det. Hur kan man hävda att det är otidsenligt med krav på två furstliga föräldrar men OK med krav på en? Det naturliga vore att avskaffa bördsvillkoret för båda föräldrarna och därmed acceptera alla medborgare oavsett härkomst som behöriga att utses till statschef. Att vanliga medborgare gifter in sig i kungahuset – och med rojalisternas retorik blir folkets prins eller prinsessa – är självfallet inte en metod för att demokratisera statschefsämbetet. Det görs i stället genom fria val.

"Numera får både kvinnor och män ärva tronen och därmed har kungahuset blivit jämställt och jämlikt." Förändringen som retroaktivt bytte ur kronprins Carl Philip mot Victoria innebar inte en könsneutral tronföljd. Victoria har ärvt sin plats i tronföljden på grund av sin härstamning på obruten manslinje från Karl XIV Johan. Om kvinnor helt hade jämställts med män skulle hans äldsta nu levande ättling på den äldsta släktlinjen, oavsett kön, vara tronföljare i stället: drottning Margrethe II av Danmark och efter henne kung Frederik X. De härstammar dessutom två gånger från Karl Johan. Ett helt jämställt och jämlikt statschefsämbete uppnås först om alla medborgare har möjlighet att bli valda.

"Kung Gustaf V godkände att både parlamentarism och allmän rösträtt infördes i Sverige, vilket visar att monarkin är demokratisk." Därtill var kungen nödd och tvungen för att han och monarkin över huvud taget skulle kunna vara kvar.

"Kungen har i sitt anförande vid riksdagens öppnande talat om alla människors lika värde, vilket visar att han är demokratisk." Det är anmärkningsvärt att varken politiker eller media har reagerat på denna paradoxala och utmanande retorik av någon som förkroppsligar att män-

niskor ännu på 2020-talet har olika värde och att detta till och med är fastslaget i svensk grundlag.

"Tack vare kungarna inom ätten Bernadotte har vi haft fred i över 200 år." Den långa perioden av fred är framför allt en funktion av geopolitisk tur och att det funnits kloka statsråd i regeringen som hindrat kungen från att driva sin linje, som skulle kunnat störta Sverige i krig.

"Svenskarna ska vara tacksamma över att kungen vill ägna sitt liv åt att vara landets statschef." Statschefskapet betingas inte enbart av uppoffrande plikttrohet utan åtföljs av betydande fördelar för kungen och hans familj, som ingen annan medborgare har möjlighet till.

"Kungen är generös genom att idka välgörenhet och gynna andra goda ändamål." Det är inte kungens privata medel som han delar ut, och denna typ av aktiviteter har inte minst funktionen att skänka utdelaren fördelar i form av sympati och prestige. Det är alltså inte fråga om kungliga klädda i säck och aska som ger sig ut bland gatubarn för att med kännbar uppoffring frigöra sig från en del av sin mångmiljonförmögenhet – och inte säger ett knyst om det till någon.

"Kungen är uppskattande genom att dela ut ordnar och medaljer och bjuda in till kungamiddagar." Den för monarkin centrala funktionen för detta är investering i lojalitetsband med personer av betydelse.

"Kungen och kungafamiljen gör ett fantastiskt arbete och arbetar hårt." Enligt grundlagen finns det inte längre i statsskicket kvar någon nödvändig uppgift som inte kan utföras av någon annan än kungen. Det han gör, exempelvis representerar Sverige vid statsbesök, sker plikttroget och med stor erfarenhet. Förutom mycket generöst arvode mottar kungen och hans familj hyllningar var de än framträder och erkänsla för aktiviteter med osäker effekt för landet. En jämförelse med övriga svenskars arbetsliv skulle inte med säkerhet utfalla i att kungafamiljen arbetar hårdare än vanliga löntagare och företagare.

"Kungahuset är väldigt kompetent." Om man är född till sitt uppdrag och ägnar sig hela livet åt att först förbereda sig för det och sedan utföra det, är det svårt att inte skaffa sig viss yrkesskicklighet. När det egentliga uppdraget, att regera landet, har tagits ifrån kungen, återstår inga mer kvalificerade arbetsuppgifter. Som det mest avancerade framstår att hålla tal, som även andra i samhället har förvärvat minst likvär-

dig färdighet i.

"Monarkin är en del av den svenska identiteten." Om därmed menas en positiv del, förbises att motståndet mot monarkin hos svenska folket har varit betydande i historien, inte minst under den långa kampen för folkmakt och mot kungamakt som resulterade i det demokratiska genombrottet för drygt hundra år sedan. I minst lika hög grad är monarkins motsats, demokratin, en del av den svenska identiteten.

"Kungen behövs för att marknadsföra svenskt näringsliv i världen." Hur kan då republiker som USA, Tyskland, Frankrike och Schweiz vara så framgångsrika exportländer, ekonomiskt starkare än de flesta? Om kungen skulle vara till någon fördel för svenska företag framstår det som en otillbörlig konkurrensfördel genom otillåtet statligt stöd, som dessutom bara vissa företag får del av. Snedvriden konkurrens på grund av marknadsimperfektionen fåfänga vid åsyn av kungligheter innebär alltså att kunder förmås köpa produkter som de egentligen inte vill ha.

"Att vi ska behålla monarkin är en gång för alla avgjort genom Torekovskompromissen." Självfallet kan alla ställningstaganden omprövas, inte minst om förutsättningarna har förändrats. Skulle slaveriet ha behållits för att det en gång var infört? Flera av monarkins premisser 1971 gäller inte längre, och i dag skulle en demokratisk lösning på statschefsfrågan kunna bli helt annorlunda.

"Det finns inget bra alternativ till monarkin." Jo, i stället för att politikerna utser någon avdankad ur de egna leden eller att statskicket kompileras med allmänna val av en president med enbart representativa uppgifter, finns den enkla och demokratiska lösningen att den som är landets högsta politiska ledare, det vill säga regeringschef, också är statschef – och utses av folket i direkt personval. Det tillgodoser krav på både tydlighet och sparsamhet.

Fritt fram att avskaffa monarkin

Monarki är uppenbart oförenligt med demokrati. Ändå finns kungen kvar. När en politiker tillfrågas om att avskaffa monarkin blir svaret ofta en hänvisning till Torekovskompromissen 1971. Genom den behöll riksdagen kungen men fråntog honom alla uppgifter utom representativa och ceremoniella. Som om det för evig tid är förbjudet att ifrågasätta eller ompröva den, har kompromissen i över ett halvsekel varit en bekväm tillflykt för den som inte vågar ta ställning mellan demokrati och monarki och inte heller inser att ett samhälle utvecklas.

När demokratin skulle grundlagsfästas i en ny regeringsform på 1970-talet hade det varit logiskt att bland alla förändringar också avskaffa monarkin. Att det ändå inte skedde, berodde inte minst på respekten för den sittande kungen, Gustaf VI Adolf. Han hade fullgjort sina plikter exemplariskt och levt upp till villkoren för ätten Bernadottes innehav av tronen. Att införa republik hade inneburit att riksdagen ensidigt brutit det avtal som den 1810 ingått med hans farfars farfar Karl XIV Johan.

I dag är läget annorlunda. Det finns inte längre kvar någon i tronföljden som uppfyller de ursprungliga villkoren. Enligt dessa skulle kungahuset utslockna med nuvarande kungen. Carl Philip hade förlorat sin successionsrätt när han gifte sig med "enskild svensk mans dotter" och Victoria och Madeleine hade aldrig ingått i den enbart manliga tronföljden. (Självfallet är det fullkomligt otidsenligt att bara acceptera män och furstliga giften när man ska tillsätta landets statschef – och lika otidsenligt är att det sker genom arv och endast bland dem som har kungliga anor.)

Riksdagen är alltså löst från 1810 års avtal och nuvarande kungens efterkommande saknar grund för att göra avtalsgrundade anspråk på tronen. Torekovskompromissen är överspelad och det är fritt fram att fullborda införandet av demokrati genom att avskaffa monarkin.

För övrigt har riksdagen även sedan arvmonarkin infördes 1544 haft valrätt för att utse monark. Så har riksdagen valt följande att inneha tronen och i förekommande fall följas av sina ättlingar: Gustav Vasa, Johan

III, Karl IX, Karl X Gustav, Ulrika Eleonora, Fredrik I, Adolf Fredrik, Karl XIII, Karl XIV Johan och Carl XVI Gustaf. Flera gånger har riksdagen också använt sin rätt att avsätta en kung och hans efterkommande: Erik XIV, Sigismund och Gustav IV Adolf.

Samtidigt med införandet av den nya regeringsformen 1975 ströks den sista paragrafen i successionsordningen, § 9, som ålade riksdagen att utse ett nytt kungahus: "Skulle den olycka tima, att hela konungahuset, inom vilken arvsrätten till riket räknas, antingen på manliga sidan utginge, eller genom uraktlåtande av vad denna successionsordning uttryckligen föreskriver, förlorat successionsrätt, vare tronen ledig till nytt val, och utkore då Riksens Ständer ett nytt konungahus." Numera får riksdagen i en sådan situation förutsättningslöst ta ställning till statsformen, fortsatt monarki eller något annat, och ges rådrum för detta i 5 kap 5 § regeringsformen: "Om konungahuset utslocknar väljer riksdagen en riksföreståndare som ska fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Riksdagen väljer samtidigt en vice riksföreståndare."

I dag är det ingen av Europas tio monarker som uppfyller den hävdvunna fursterättens krav på jämbördigt gifte. Det finns inte längre några monarkier i traditionell mening som upprätthåller legitimitet genom avgränsning mot vanliga medborgare och därmed oberoende för att kunna representera hela folket. De kungliga blir allt mindre kungliga, med en halveringstid på en generation, och har själva ombesörjt sin sorti. Motsvarande utveckling har skett inom den svenska adeln, där ingen ätt längre har någon medlem vars hela ursprung lever upp till den ursprungliga riddarhusordningens krav på jämbördigt gifte. Riktiga kungligheter och riktiga adelsmän återfinns fortsättningsvis endast i historien.

Statschefsfrågans enkla och demokratiska lösning

Statschef betyder den högsta politiska ledaren i ett land. Så var det också förr i monarkier och så är det i dag i demokratier som Finland, Frankrike och USA, men så är det inte i Sverige.

Den enkla och demokratiska lösningen på statschefsfrågan här är att införa att den som är landets verkliga politiska ledare, det vill säga regeringschef, också är statschef och därmed landets främsta företrädare. Han eller hon utses av folket i direkt personval, där alla medborgare på lika villkor får såväl rösta som kandidera, och kallas riksföreståndare.

Därmed sätts också punkt för provisoriet parlamentarism, som syftade till att behålla monarkin och som inte minst de senaste åren har visat sig brista i både demokrati och effektivitet som metod för att utse regeringschef.

Att ersätta monarken med en folkvald stats- och regeringschef skulle häva den tusenåriga ockupation av Sverige genom vilken en släkt upprätthåller statsrättsligt ägande av landet, lever exempellöst lyxliv på arbetande svenskars bekostnad och förmenar folket fulla demokratiska rättigheter. Invånarna på den mellersta halvön i Norden skulle bli ägare till sitt eget land och införandet av demokrati skulle kunna slutföras.

Trots det uppenbara att en statschef utsedd genom arv inte kan vara förenlig med demokrati, hindras monarkins avskaffande av en otillräckligt demokratiskt sinnad befolkning och de politiska partiernas taktiska överväganden. Vägen till en av och ur folket vald statschef går i stället via en bredare demokratiseringsreform, där val av stats- och regeringschef är ett av flera inslag för att öka medborgarnas inflytande.

De allra flesta kungar i historien är mer eller mindre bortglömda av eftervärlden. Ett sätt för nuvarande kungen att bli ihågkommen vore att bli den sista – den som kom till insikt om att monarki är odemokratiskt och självmant trädde tillbaka. En förebild finns i hur ridderskapet och adeln genom sitt eget beslut 1865 avskaffade sig som ett av riksdagens ständer med ledamöterna tillsatta genom arv, för att möjliggöra tvåkam-

marriksdagen med valda ledamöter. Så här kunde kungen formulera sig: "Vi har inte längre någon arbetsuppgift att regera landet, och vi vill därför inte längre ta emot något arvode. Vi är inte längre kungliga, och vi vill därför inte längre ha några privilegier. Vi är övertygade om att demokrati är den bästa statsformen, och vi vill därför inte hindra att alla medborgare får lika möjlighet att välja och väljas till statschef i vårt land. Därför frånträder jag och mina efterkommande all rätt till Sveriges kungatron och önskar att statskicket utformas så demokratiskt som möjligt."

Riksdagen kan svara med att tacka för kungens insatser och utse honom personligen till hertig af Wisborg och hans manliga och kvinnliga ättlingar på obruten manslinje till greve respektive grevinna af Wisborg, med rätt till efternamnet Bernadotte, enligt det mönster som har tillämpats på medlemmar av kungahuset som lämnat det. De efterkommande till Victoria och Madeleine tillhör inte ätten Bernadotte utan en släkt Westling respektive O'Neill och är inte aktuella för några historiskt betingade titlar.

Medborgarna Carl Gustaf, Victoria, Carl Philip och Madeleine är alla välkomna att ställa upp i det demokratiska valet av riksföreståndare, beredda att ta sig an det hårda arbetet att under press från politiska motståndare och granskande medier regera folkriket.

51 skäl att sätta punkt för monarkin

Monarki betyder att staten har gett en utvald familj ärftliga privilegier – politiska, juridiska, ekonomiska och sociala – innebärande monopol på rikets högsta ämbete som statschef och lyxliv på medborgarnas bekostnad. Detta är självklart odemokratiskt.

1. Monarki strider mot grundläggande demokratiska värderingar om alla människors lika värde och rättigheter.
2. Folket får inte i val utse vem som ska vara landets främsta företrädare, statschef, utan det sker genom arv.
3. Medborgarna får inte kandidera till posten som landets främsta företrädare, utan endast medlemmar av en bestämd släkt har behörighet att bli statschef.
4. Arv är inte en ändamålsenlig metod för att utse den mest kompetenta och lämpliga till statschef.
5. Det är olämpligt att en stat med anspråk på att vara en demokrati har som främsta företrädare en person som är en symbol för demokratins motsats och motståndare, präglad av människors över- och underordning, förtryck och erövringskrig. Det är förkastligt att förankra statschefskapet i historiens illdåd, såsom att nuvarande kungens farfars farfars far Oscar I 1848 beordrade ut militär mot stockholmarna som demonstrerade för demokrati och republik, varvid 18 personer dödades.
6. En monark företräder endast en del av folket, eftersom en betydande andel av medborgarna är emot monarki. Samtidigt är nästan alla för demokrati och skulle därmed acceptera resultatet av ett demokratiskt statschefsval. För kungahuset noterades ett så lågt stöd som 35 procent 2011 medan Islands president Vigdís Finnbogadóttir valdes med 94 procent av rösterna 1988.
7. Under en stor del av de senaste hundra åren har svenska folket uttryckt sitt motstånd mot monarkin genom att till riksdagen välja en majoritet av partier som gått till val på att avskaffa monarkin.

8. Samtliga riksdagspartier utom SD har ledamöter som återkommande motionerar om att avskaffa monarkin.
9. Det är odemokratiskt att riksdagen inte har avskaffat monarkin när väljarna har valt en riksdagsmajoritet av partier som gått till val på att göra det, senast 1994–2006.
10. Om folket fick ta ställning till monarkin som en demokratifråga, skulle stödet sannolikt vara litet för monarkin men stort för demokratin och därmed rätten för alla medborgare att kandidera och rösta i ett fritt val av statschef. Kungahusets propaganda, kommersiella medieintressen, inflytelserika personer som har egen fördel av monarkin, partiernas taktiska överväganden, bristande journalistisk maktgranskning och frånvaro av demokratidebatt medverkar dock till att monarkins oförenlighet med demokratin undandras bilden av kungahuset.
11. De allra flesta länder i världen har avskaffat monarkin. I Europa är 37 stater utan arvmonarki medan den finns kvar i tio, varav två är mycket små furstendömen.
12. I länder som har avskaffat monarkin, såsom Finland och Island, är stödet för monarki så gott som obefintligt.
13. Om mer än 50 procent av svenskarna skulle vara för monarki – vilket påstås i vissa mätningar där det dock är oklart vad som egentligen mätts – innebär det inte att monarki är demokratiskt, utan bara att medborgarnas fåfänga är större än deras demokratipatos. Lika litet skulle rösträtt enbart för män vara demokratiskt om männen lyckades genomdriva det genom att mobilisera något över hälften av rösterna. Oförenligheten med demokratins kärnvärden är i båda fallen orubbad.
14. Tradition, som monarkister gärna framhåller som argument för bevarad monarki, kan i en demokrati inte övertrumfa de grundläggande principerna om alla människors lika värde och alla medborgares rätt att fritt välja sina politiska företrädare och att själva kandidera. Alla traditioner bör självfallet inte bevaras – adelns privilegier och dödsstraffet är exempel på andra månghundraåriga samhällsföreteelser som har avskaffats, i stor överensstämmelse med svenska folkets demokratiska värderingar.

15. På motsvarande sätt som Sveriges statschef ännu tillsätts genom arv inom en privilegierad släkt tillsattes tidigare varje ledamot i den ena av riksdagens då fyra kammare – adelsståndet – och dessa adliga släkter hade också ärftliga politiska, juridiska, ekonomiska och sociala privilegier. För riksdagen ersattes arv med val 1866 och de sista adelsprivilegierna avskaffades 2003, men för statschefen gäller fortfarande arv och privilegier.

16. Efter det demokratiska genombrottet för drygt hundra år sedan fortsatte demokratiutvecklingen till den stora författningsreform som genomfördes stegvis under några år fram till 1975, men fortfarande har inte införandet av demokrati fullbordats med val också till befattningen som statschef.

17. Genom sin ändring 1980 av grundlagsbestämmelserna om behörighet till Sveriges tron hindrade riksdagen monarkin från att avskaffas genom kungahusets utslocknande, vilket enligt de tidigare reglerna skulle ha beseglats genom den då siste tronarvingen Carl Philips äktenskap 2015.

18. Den bevarade monarkin innebär statsrättslig oklarhet genom att Sverige har två suveräner, dels kungen som är statschef, dels riksdagen som är högsta statsorgan, och dessutom en konstruktion med två "verkställande direktörer", en reell regeringschef och en formell regent i form av en statsminister respektive en kung, varav den förre sköter verksamheten och den senare representationen.

19. Sedan 1975 har kungen inte en enda nödvändig uppgift enligt grundlagen. Om han är förhindrad att utföra någon av sina tre däri reglerade plikter inträder helt enkelt någon annan: vid regeringsskifte och riksdagens öppnande talmannen och vid sammanträde med utrikesnämnden statsministern. Även i övrigt då kungen eller hans ättlingar i tronföljden inte är tillgängliga kan regeringen förordna talmannen eller någon annan som riksdagen väljer att i stället vara statschef.

20. Att kungen har fråntagits alla befogenheter i rikets styrelse innebär inte att han är opolitisk. Förutom att han som statschef är chef för ett politiskt system är han inte heller i partipolitisk mening opolitisk. Omkring

hälften av väljarna har röstat på ett parti som är motståndare till existensen av en monark som statschef, och den långa och mödosamma kampen för demokrati stod mellan just monarki och demokrati.

21. Trots avsikterna vid parlamentarismens genombrott 1917 och den nya regeringsformens införande 1975 har inte all makt överförts från kungen till regeringen. Makt är förmåga att få det man vill ha, och kungen har oförminskad kapacitet att tillgodose sina intressen – utan att behöva axla den tunga bördan att regera riket. Kungen har också en betydande personlig maktsfär med bland annat en omfattande hovförvaltning, ett stort fastighetsbestånd, stiftelser med stora ekonomiska tillgångar och flera akademier, såsom Svenska Akademien där han 2018 personligen ingrep genom att besluta om ändrade stadgar.

22. Till den maktsfär av statliga och halvstatliga organ som kungen förfogar över når inte demokratins självklarheter såsom offentlighetsprincipen, rättsväsendet, kontrollmakten, regeringen eller ens riksdagen, såvida den inte tillgriper grundlagsstiftning med två likalydande beslut och mellanliggande val – och kungen väljer att inte åsidosätta riksdagens grundlagsbeslut.

23. Efter att riksdagen steg för steg med början 1809 minskat kungens makt, beslutade riksdagen 2022 – samtidigt med firandet av hundraårsminnet av demokratins genombrott och seger över kungamakten – att utöka kungens makt genom att han återfick den befogenhet att till svenska medborgare dela ut ordnar – vilande på religiös och militär grund – som han hade fråntagits när demokratin grundlagsfästes och den personliga kungamakten avskaffades 1975. Riksdagen har alltså tilldelat kungen den högsta utvärderingsmakten i riket, varmed det är han som har att bedöma Sveriges invånare och avgör vem som är förtjänt och vem som inte är det.

24. Kungen, som bygger sin position på privilegier från svenska staten, använder själv statens makt och resurser för att dela ut olika former av privilegier och därmed knyta till sig lojaliteter, inte längre adelskap men väl ordnar, medaljer, hovleverantörskap, beskyddarskap, tjänsteutnämningar, stipendier, subventionerade bostäder i det kungliga fastighetsbeståndet, middagsinbjudningar med mera.

25. Trots att kungen saknar all delaktighet i rikets styrelse uppträder han som om han fortfarande styrde landet. Han tar i anspråk människors tid genom att besöka myndigheter, kommuner, organisationer och företag och kalla till sig betydelsefulla personer – för att "informera sig" utan att informationen kommer till någon användning.

26. Enligt praxis sedan 1917 och enligt grundlag sedan 1975 är kungen förhindrad att yttra sig eller på annat sätt agera i politiska frågor, vilket också innefattar påverkan på vad som förs upp på den politiska dagordningen. Ändå hörs kungen motivera sina aktiviteter och sitt val av innehåll till anföranden vid exempelvis riksdagens öppnande med att han vill uppmärksamma vissa frågor och företeelser i samhället. Detta innebär att han överskrider sina konstitutionella befogenheter.

27. Vid kris och krig har ett lands statschef en central roll, och det är då olämpligt att ha en statschef som saknar befogenhet och erfarenhet att agera som statens ledare. En jämförelse av Sveriges kung och Ukrainas president vid ett angrepp från Ryssland gör detta uppenbart.

28. Att kungen använder sin ställning till att marknadsföra vissa svenska företag utomlands innebär en otillbörlig marknadspåverkan genom ett nationellt offentligt stöd, som dessutom bara vissa svenska företag får del av.

29. Skattebetalarnas kostnad för monarkin är mycket hög, inte minst med hänsyn till att kungen saknar nödvändiga arbetsuppgifter. Den totala kostnaden beräknas uppgå till omkring 1,5 miljard kronor per år, alltså betydligt mer än de uppemot 190 miljoner kronor som i statsbudgeten redovisas som apanage. Kostnaden för kungen och hans familj är också oproportionerlig vid jämförelse med ersättningen till statsministern, som är den som utför kungens ursprungliga arbetsuppgift att regera landet.

30. Förutom de politiska, juridiska, ekonomiska och sociala privilegier som staten gett monarken och övriga medlemmar i kungahuset agerar dessa på ett för demokratin kontraproduktivt sätt genom att befästa fördemokratisk tids över- och underordning av människor och påkalla särbehandling som av ett slags halvgudar med exempelvis tilltalet "Ers Ma-

jestät" respektive "Ers Kungliga Höghet" i stället för det sedan decennier etablerade "du". De kungligas agerande står i uppenbar strid med demokratins grundprinciper och regeringsformens bud om att "Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde".

31. Enligt månghundraårig europeisk fursterätt och fram till 1980 svensk grundlag, har för att en person ska vara kunglig och ha behörighet till tronen krävts inte bara en härstamningslinje från kungahusets stamfäder utan furstligt ursprung på båda föräldrarnas sidor, för att upprätthålla den furstliga legitimiteten och för att ingen undersåte ska vara släkt med kungahuset. Sedan medlemmarna av kungahuset numera gifter sig med vanliga medborgare är de inte längre exklusivt kungliga, och det finns personer utanför kungahuset som har mer kungligt ursprung. Den kvalitativa avgränsning som ansetts vara en förutsättning för kungahusets oberoende och monarkins fortbestånd har upphävts.

32. Att riksdagen 1980 – utan någon konsekvensanalys – avskaffade successionsordningens krav på manligt kön och furstligt gifte, som höll kungahusets storlek nere och någorlunda konstant, medför ett snabbt växande kungahus med otaliga prinsar och prinsessor av Sverige. Det innebär att riksdagen har infört en tydlig tudelning av svenskarna i dels en allt talrikare kunglig bördsoverklass vars medlemmar har privilegiet att kunna bli Sveriges statschef, dels övriga medborgare utan möjlighet att nå landets högsta ämbete. Könsmässig och social jämställdhet har förorsakat utbredd politisk ojämlikhet. Den kraftiga ökningen av antalet personer i tronföljden innebär också ökade kostnader för deras försörjning, säkerhet med mera och att de många kungliga riskerar att knytas till kommersiella och andra särintressen.

33. Genom att numera inte ingå furstliga giften fullgör kungahuset inte längre den för en monarki centrala funktionen att på så sätt knyta band mellan stater.

34. Riksdagen upprätthåller genom successionsordningen flera former av diskriminering, såsom att personer utesluts från att kunna bli statschef på grund av viss härkomst, utomäktenskaplig födsel, adoption, annan religion än protestantiskt kristen och avsaknad av politiskt godkänt äktenskap.

35. Oförenligt med både demokratins och rättsstatens grundprinciper är dels att kungen har straffrättslig immunitet och därmed kan begå brott utan att riskera åtal, dels att övriga som begår brott får ett hårdare straff om brottet riktas mot kungen eller någon annan medlem av kungahuset än mot en vanlig människa.

36. Kungen satte sig 2019 över riksdagen genom att besluta ändra kungahusets grundlagsreglerade omfattning så att vissa personer i tronföljden inte längre ska tillhöra det och att en del av dessa inte heller ska ha rätt till prins- eller prinsesstitel. Denna ändring, som har både successionsrättsliga och straffrättsliga konsekvenser, strider mot den i successionsordningen grundlagsfästa överensstämmelsen mellan att ha tronföljdsrätt, tillhöra kungahuset och ha titeln prins respektive prinsessa. Enligt regeringsformen kan dessa grundlagsbestämmelser inte ändras av kungen utan endast genom två beslut av riksdagen med mellanliggande val. Till stöd för sitt ingrepp i grundlagsregleringen åberopade kungen hävd, varmed han alltså anser sig ha rätt och makt som står över riksdagen som stiftare av grundlag. Det är innebörden av absolut monarki, som det hittills ansetts att Sverige befriades från genom statsvälvningen 1809.

37. Kungen bröt själv mot sina i strid med grundlagen nyinförda regler om kungahusets avgränsning när han 2021 delade ut Serafimerorden till sin nyfödde sonson. Det hade kungen inte rätt att göra enligt regeringens förordning om ordensväsendet, där det stadgas att denna orden endast kan tilldelas statschefer och medlemmar av det svenska kungahuset, vilket sonsonen inte tillhör enligt kungens avgränsningsbeslut.

38. Med ändringen av successionsordningen 1980 avsåg riksdagen att nå full jämställdhet mellan kvinnor och män i tronföljden, men kungen har valt att inte fullt ut realisera riksdagens jämställdhetsreform. Den som gifter sig med någon i tronföljden har konsekvent fått den personens titel i omvänd genusform; exempelvis blev dåvarande kronprins Gustaf (VI) Adolfs hustru Louise kronprinsessa. Men kungen har inte låtit kronprinsessan Victoria som kvinnlig tronföljare överföra sin titel till sin man Daniel, utan han tituleras endast prins.

39. Statliga myndigheter har visat sig kunna göra avsteg från rättssta-

tens principer och demokratiskt beslutade lagar för att tillgodose kungahuset. I midsommarhelgen 2010, dagarna efter bröllopet mellan kronprinsessan och Daniel Westling, höll Skatteverket extraöppet och beslutade att den nyblivne prinsen fick anta efternamnet Bernadotte. Enligt den då gällande namnlagen hade en man rätt ta sin hustrus namn, men eftersom Victoria som kunglig person saknar efternamn fanns inget sådant som Skatteverket kunde bevilja Daniel. Det skulle krävas att hon först lade sig till med namnet Bernadotte, vilket i så fall en annan myndighet, Patent- och registreringsverket, hade att besluta om. Men också där skulle det ha blivit avslag. För att få anta ett gammalt släktnamn måste det ha burits i rakt nedstigande led i minst två generationer och senast inom fyra generationer. I hennes fall är det hela sex generationer sedan någon förfader till henne bar namnet.

40. Riksdagen ändrade tronföljdsbestämmelserna 1980 genom en starkt ifrågasatt retroaktiv grundlagsändring, i strid med en av rättsstatens grundläggande principer, varvid dåvarande kronprinsen avsattes och det öppnades för framtida tvist om successionen.

41. Grundlagsförändringen 1980 som retroaktivt bytte ut kronprins Carl Philip mot Victoria innebar inte en könsneutral tronföljd, som sades vara avsikten. Det är i stället tack vare sin härstamning på obruten manslinje och att kvinnor saknat successionsrätt som hon har fått sin position. Om reformen verkligen utformats med full likställdhet mellan kvinnor och män hade inte hon utan någon annan varit tronföljare i dag.

42. Det finns inte längre kvar någon i tronföljden som uppfyller villkoren i det avtal som gav ätten Bernadotte tronen 1810. Enligt dessa skulle kungahuset utslockna med nuvarande kungen.

43. Förutsättningarna för Torekovskompromissen 1971, som innebar att riksdagen beslutade behålla kungen när demokratin skulle grundlagsfästas 1975, är nu överspelade och det är fritt fram att fullborda införandet av demokrati och avskaffa monarkin.

44. Tronföljdsreformen 1980, som räddade kungahuset från att utslockna och medförde ett snabbt växande antal personer i tronföljden, genomfördes i strid med rådande riksdagsmajoritet genom att en ledamot

tryckte på fel knapp vid den omröstning 1975 som inledde processen för att ändra grundlagen.

45. Riksdagens beslut att retroaktivt förändra tronföljden skedde emot kungens vilja och med en partipolitisering av stödet för två olika tronföljarkandidater, så att Carl Philip stöddes av Socialdemokraterna och Victoria av de borgerliga, med undantag för två moderata ledamöter som stod kungen nära och röstade nej till reformen – tillsammans med Vänsterpartiet kommunisterna.

46. Att kungahuset inte kommer att utslockna med den nuvarande kungen beror på hans påverkan på lagstiftningsprocessen 1977, då han förmådde regeringen och riksdagen att gå emot tronföljdsutredningens förslag och avskaffa kravet på furstligt gifte.

47. Regeringen och riksdagen ställde sig 2023, när dagen för kungens 50 år på tronen gjordes till allmän flaggdag, bakom hans ifrågasatta påstående att han själv skulle vara den som varit kung längst tid i Sverige. Samtidigt spred kungahuset i samband med jubileumsfirandet av Gustav Vasas tronbestigning 1523 den oriktiga informationen att Sverige då fyllde 500 år och alltså inte hade existerat under medeltiden, då kungarna Magnus Eriksson och Erik av Pommern behärskade hela eller delar av Sverige under 55 respektive 60 år.

48. Riksdagen och kungen beslutade 1809 enhälligt om ett ovillkorligt och grundlagsfäst förbud för den avsatte kungen Gustav IV Adolfs alla ättlingar, "så födde som ofödde", att "för nu och ewerldeliga tider" in-nehå Sveriges krona. En sådan ättling är hans dottersons dottersons sonson Carl XVI Gustaf. Denne och hans efterkommande är alltså för all framtid uteslutna från att vara monark i Sverige, och kungahuset skulle därmed ha utslocknat.

49. Bibehållandet av monarkin trots det demokratiska genombrottet för drygt hundra år sedan har medfört systemet med parlamentarism, innebärande att riksdagen i stället för folket utser den högsta politiska ledaren i landet, vilket inte minst sedan 2014 visat sig ha brister i både demokrati och effektivitet med bland annat oklar tolkning av valresultat och att landet ställts utan ordinarie regering under närmare ett halvår.

50. Monarki och demokrati är varandras motsatser, och det är omöjligt att samtidigt vara monarkist och demokrat – antingen är man för alla människors lika värde och rättigheter eller så är man det inte. Det står var och en fritt att plädera för fortsatta politiska juridiska, ekonomiska och sociala privilegier för en utvald familj. Men man kan inte påstå att detta är demokrati.

51. Statschefsfrågan har en enkel, demokratisk och billig lösning i att den som är landets verkliga politiska ledare, det vill säga regeringschef, också är statschef. Han eller hon utses av folket i direkt personval, där alla medborgare på lika villkor får såväl rösta som kandidera, och kallas riksföreståndare.